

DİLDE SADELEŞME ve TÜRKİ-İ BASİT HAKKINDA DÜŞÜNCELER

*Erdoğan ULUDAĞ**

ÖZET

Türkî-i Basît divân edebiyatında Arapça ve özellikle Farsça kelime ve tamlamaların kullanımının artması üzerine XVI. yüzyılda Tatavlı Mahremî ile Edirneli Nazmî'nin başlattığı tamamen Türkçe kelimelerden oluşan ve terkipsiz yazmaya dayanan bir şiir anlayışıdır. Bu görüşü ilk kez Fuad Köprülü ortaya atmıştır. Köprülü'nün bu görüşünü benimseyenler Türkî-i Basît'i Türkçecilik akımı, milliyetperverlik, Arapça ve Farsça kelime kullanımına karşı bir tepki olarak değerlendirmişlerdir. Konuyla ilgili son zamanlarda yapılan araştırmalarda Türkî-i Basît'in bir edebî akım değil kelimenin tam anlamıyla bir akım özelliği taşıyan Mahallileşme'nin bir kolu olduğu ileri sürülmüştür. Bu çalışmada Türkî-i Basît'le ilgili süreç en baştan itibaren ele alınmış; konu üzerinde yapılan araştırmalar incelenerek Türkî-i Basît temsilcilerinin sade Türkçeyle yazma çabalarının münferit girişimler olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkî-i Basît, Edirneli Nazmî, Divân şiiri, Edebiyat akımı, Mahallileşme.

THE THOUGHTS UPON SIMPLIFICATION IN LANGUAGE AND TURKÎ-I BASÎT

ABSTRACT

Turkî-i Basît is a poetry comprehension based upon non-subordinates formed with Turkish words, which was initiated by Tatavlı Mahremî and Edirneli Nazmî in the 16th century, upon increasing the use of Arabic and particularly Persian words in Divan

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, euludag25@hotmail.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Literature. This thought was first put forward by Fuat Köprülü. Those who adopted this thought of Köprülü regarded Türkî-i Basît as the movement of Turkish Conservatism, nationalist and reaction to usage of Arabic and Persian words. In the recent studies related to the subject, it is suggested that Türkî-i Basît is not a literary movement but a branch of localization with just a movement characteristic. In this study, the process related to Türkî-i Basît was handled from the start, the research carried out on this subject was examined, and it was concluded that the efforts of the representatives of Türkî-i Basît were individual attempts.

Key Words: Türkî-i Basît, Edirneli Nazmî, Divan Poetry, Literary Movement, Localization.

GİRİŞ

Dil, toplumların kültür temelini oluşturan yapı taşlarından biridir. Milletleri millet yapan unsurların başında yine dil gelmektedir. Çünkü dil, toplulukları bütün yapan ve bütünlüğün devamını sağlayan en önemli öge durumundadır. Bu yönüyle hayatî bir ehemmiyeti arz eden dil, dün olduğu gibi bugün de önemini artırarak sürdürmektedir. Aynı zamanda bir milletin yapısının ve ruhunun gerçek bir aynası işlevini de gören dil, dünyadaki toplulukları birbirinden ayıran ve millet olmanın en belirgin özelliğini üzerinde barındıran unsurdur.

Dil, belli şartlar altında sürekli bir değişme ve gelişme göstermektedir. Türk dilinin de tarih boyunca birçok değişme ve gelişme gösterdiğine tanık olmaktadır. Bu değişmelerin genellikle iki şekilde gerçekleştiği görülmektedir: Birincisi, dilin yapı ve işleyişine bağlı olarak meydana gelen değişmelerdir ki dilin kendi bünyesi içinde zamanla değişmesi gayet doğal bir olaydır. Canlı bir varlık olan dil ihtiyaçları karşılamak için zamanla değişebilir. Tabii ki bu değişme ve gelişmeler dilin kendi kuralları içerisinde gerçekleşmelidir. Bu yönü ile dil dinamik bir yapıya sahiptir. İkincisi dış etkenlerle meydana gelen değişmelerdir. Fakat dış etkenlerle meydana gelen değişmeler, dilin doğal yapısına ve işleyişine aykırı gelişmelere yol açarak dili doğal mecrasından çıkarmaktadır. Bu yüzden dilin dış etkilerden korunması hemen her dönemde gündemde olmuş ve dil konusunu ön plâna çıkarmıştır. Dilin korunması ve günün bilimsel ve edebî ihtiyaçlarına karşılık verebilecek tarzda bir ifade gücüne sahip olması için yapılan çalışmalar dünden bugüne süregelmiştir ve bundan sonra da hiç şüphe yok ki devam edecektir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Türk milleti, tarih boyunca birçok milletlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadeleler sonucunda gerek kültür ve dil açısından, gerek diğer alanlarda olsun, ister istemez onlardan etkilenmiştir. Ancak Türk milleti hiçbir zaman kendi dilini ve kültürünü terk etmemiştir. Bunun yanında Türk dili yayıldığı alanlarda diğer dillerle daima bir mücadele içinde olmuş ve her defasında galip gelmiştir. Bu bağlamda Türk dili hem konuşma, hem de yazı dili olarak varlığını daima sürdürmüştür. Bununla birlikte diğer milletlerin Türk milleti üzerindeki etkileri şüphesiz en çok dil alanında olmuştur ve olacaktır.

Türk dilinin tarihî dönemlerine baktığımızda, VIII. yüzyıldan itibaren X. yüzyıla kadar bir yazı dili geleneğine bağlı ve millî çizgide devam ettiğini görmekteyiz. Bu süreçte Türk dili üzerinde yabancı dillerin pek fazla etkisi görülmez. Türk diline komşuluk vb. münasebetlerle geçen bazı kelimelere tesadüf etmek mümkündür; ancak bunlar sınırlı sayıdadır. Zaten bu etkileşim hemen hemen bütün diller için söz konusudur. Anadolu coğrafyasında Türk edebiyatının gelişim süreci incelendiğinde dil en belirleyici unsur olarak karşımıza çıkar. Bu belirleyicilik edebiyatın bütün gücünü dile harcadığını aynı zamanda bütün gücünü de dilden aldığını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.

İslâm medeniyeti, Türk milletinin hem düşünce hem de sosyal yaşamı üzerinde önemli değişiklikler yapmış, aynı zamanda dil açısından da yeni bir merhale olmuştur. Zira Türkçenin yabancı dillerin istilâsına uğraması hadisesi, Türklerin İslâm medeniyet dairesi içine girdikleri X. yüzyıldan itibaren kendini gösterir. Gerçekte Türkler, İslâmiyetten önce de çeşitli medeniyetlerle ilişki kurmuş ve onlarla fikrî, edebî ve sosyal alanda sürekli alışverişte bulunmuşlardır. Bu esnada, ilişki kurdukları farklı medeniyetlerin dillerinde yer alan birçok kelimeyi de Türkçenin bünyesine almayı ihmal etmemişlerdir. Ancak, Türkler aldıkları bu yabancı kelimeleri kendi düşüncelerine göre anlamlandırıp, millî zevke uygun olarak yeni bir telaffuzla kullanmışlardır.

Türklerin İslâm medeniyetine girmelerinden bir süre sonra, İslâm'ın kaynağı ve temel kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in Arap diliyle yazılmış olması birçok dinî ve İslâmî kavramla birlikte, sayısı belirsiz birçok Arapça kelimenin, gittikçe artan bir hız ile Türk diline girmesine sebep olmuştur.

Böylece bir yandan din yoluyla Arapça sözler, diğer yandan da aynı medeniyet dairesine dahil bulunduğumuz İran'la kurulan sıkı ilişkiler neticesinde edebiyat yoluyla Farsça sözler, Türk dilini kısa zamanda tehdit eder duruma gelmiştir. İlk zamanlar Türkçeye giren bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

yabancı kelimeler, bir bakıma ihtiyaçtan doğuyordu. Bu kelimelerin birçoğu dinin öğrenilmesiyle ve İslâmî ilimlerle ilgili olduğu için gerekli olarak addedilmiştir. Bazı terim ve kavramlar ister istemez dilimize girecektir. Ancak Türkçe karşılığı bulunan yabancı kelimeleri bilerek, isteyerek kullanmak millî dil açısından bir felakettir. Özellikle XIII. yüzyıldan sonra Türkçe karşılığı bulunan kelimelerin dilimize girdiği, Türkçe kelimelerin şairlerimiz tarafından kullanılmadığı görülmektedir. Böylece halk dilinden uzak, yüksek tabakaya mahsus bir “zümre yazı dili” meydana gelmiştir.¹ Bununla birlikte cümlelerde fiil ve bağlama öğeleri daima Türkçe olmuştur.

Bir taraftan dinî terimlerle birlikte mezhep uyuşmazlıklarından doğan münakaşaların ortaya çıkardığı felsefi tabirlerin, diğer taraftan da aynı ümmeti teşkil eden kavimler arasında, varlığı tabî olan ilişki ve bağların Türk diline kelime taşıması kaçınılmaz idi. Aslında Türklerin İslâm medeniyetini iyi tanımak, onların ilmini ve düşünce hayatını kavramak için Müslümanlığın, din ve ilim dili Arapça ile kısa zamanda klâsik bir İslâmî edebiyat dili haline gelen Farsçayı öğrenmeleri bir zaruret haline gelmişti. Buna bağlı olarak kısa bir zaman sonra, Türk âlim ve şairlerinin Arap ve İran dilleriyle eserler vererek, Türkçeyi ilim ve edebiyat dili, hatta devlet dili olarak ihmal ettikleri; Arapçayı ilim dili, Farsçayı da edebiyat dili olarak kabul ettikleri görülür. Artık kısa bir zaman içerisinde, bazı Türk âlim ve şairleri Arapça düşünüp Arapça yazmaya, Farsça düşünüp Farsça yazmaya başlamışlardır. Türkçe ile yazdıkları zaman ise yine Arap ve İran düşünce hayatının etkisi altında kalarak, Türkçenin dil örgüsüne birçok yabancı kelimeyle birlikte, birçok yabancı kural ve kaideyi de sokmuşlardır.

Yıllar geçtikçe Arapça ve Farsça etkisini göstermiş, yazılan eserlerde Arapça ve Farsça kelimeler artmış, hatta daha da ileri gidilerek bazı eserlerde Türkçe ikinci plâna düşmüştür.

Millî dil hazinesinin ifade edemediği yeni din ve medeniyetin bu yabancı unsurları, bir zaman Türkçeleriyle birlikte yaşamış, hatta birlikte kullanılmışlardır. Ancak kısa bir zaman sonra, Türkçe karşılıkların unutulmasında dinî, sosyal ve edebî münasebetlerin yanı sıra İslâmiyetin etkisi altında kalıp, millî dil ve edebiyatlarını ihmâl ederek bütün fikrî faaliyetlerini ortak İslâm medeniyetinin ve İran edebiyatının emrine vermekte hiçbir sakınca görmemek yatmaktadır. İlk bakışta bu mesele doğrudan doğruya, yeni bir kültür ve medeniyet çevresine girme sonucunda dile o kültür ve

¹ Faruk Kadri Timurtaş; **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilâyet Yay., İstanbul 1981, s. 82

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

medeniyetle ilgili unsurların girişi olarak görülebilir. Fakat asıl önemli olan bu unsurların girişi değil, onların dildekilere tercih edilmesi ve dildekilerin unutulup gitmesidir.²

Türklerin İslâm medeniyetine girmelerinden bir süre sonra din dili Arapça, edebiyat dili Farsça kabul edildiği için Arapça ve Farsçadan Türk diline pek çok kelime ve gramer şekli girmiştir. Dilimizde Arapça ve Farsça kelimelerin gün geçtikçe periyodik olarak arttığını Timurtaş şu sözlerle dile getirir:

“Osmanlıca kendi içerisinde üç devreye ayrılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi devresinde, hususiyle başlangıçta dil bir hayli sade idi. Türkçe üstün ve hâkim durumda idi. Eski Anadolu Türkçesinin son safhalarında, yani XV. yüzyılın ilk yarısında yazı dili, Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin miktarı bakımından muvazeneli (dengeli) bir durum gösterir. Gelişme henüz Türkçenin büsbütün aleyhine değildir. Eski yazı dilinden gelen, bugün kullanmadığımız pek çok kelime ve bazı gramer şekilleri görülür. XV. yüzyıldan sonra ise, dilimize Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların girmesi birdenbire artar. Bunda, Türkçenin aruz veznine uydurulamaması, Türkçe kelimeler yerine Arapça ve Farsça kelimeler kullanmak mecburiyeti de rol oynamıştır denebilir. Klâsik Osmanlıca devresinde artık, Türkçe sadeliğini ve duruluğunu kaybeder, hâkimiyet Arapça ve Farsçaya geçer. Bazı metinlerde, bilhassa XVII. yüzyıl ve daha sonraki nesir eserlerinde Türkçe, bir sayfalık bir ibare içerisinde bir iki fiile ve zarf-fiil (gerundium) şekline münhasır (şekliyle sınırlanmış) kalarak âdeta kaybolur. Bu çağlarda yazı dili, konuşma dilinden tamamiyle uzaklaşır, anlaşılması güç bir zümre dili mahiyetini alır. Konuşma dili ve sade Türkçe, saz şairlerinin ve halk hikâyecilerinin eserlerinde yaşar.”³

Kültür ve medeniyet çevresini değiştirme gibi bir sarsıntıdan dilin, uzak kalamayacağı açıktır. Ancak bir milleti millet yapan esas unsur onun benliğini duyması, yaşaması, bunu ortaya koyup imkânlarını gerçekleştirmesi olduğuna göre, bu benliği en saf, en temiz şekli ile dilde bulabiliriz. Biz bugün dilimizi kullanırken, bizden önceki Türk nesillerinin işledikleri düşünce kalıplarını da hazır olarak alıyor ve kullanıyoruz. Hem onları alıp kullanırken, bunların içerisindeki anlam ve değerleri de birlikte buluyor ve bizim düşüncelerimizin, yeni bir biçim almasında yardımcı olduklarını görüyoruz. Bu durumda dil, nesilleri birbirine bağlama işlevini de üstleniyor. Tabii bu işlevi görmekle de aynı zamanda millet birliğini

² Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 1.

³ Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 85.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

kuran başlıca unsur durumuna geliyor. Bu bakımdan gittikçe gelişen ve büyüyen devlet mekanizmasının sosyal ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayacağı düşüncesiyle Türkçenin ihmali, Arapça ve Farsçanın üstün tutulması, Türk milletinin hayatında oldukça önemli bir yer tutar. Çünkü dil, özelliklerinin birçoğunu ve halk tarafından kolayca anlaşılabilirliğini kaybetmiştir.

XVI. YÜZYILA KADAR TÜRKÇENİN DURUMU VE SADELEŞME ÇABALARI

X. yüzyıldan sonra Türklerin İslâm medeniyetine girmeleri ile birlikte düşünce ve yaşayışta meydana gelen değişimler hiç şüphe yok ki dil ve edebiyata da yansımıştır. Bu dönemde Türkçenin karşısındaki büyük zorluk, yeni dahil olunan medeniyet çerçevesinde dil ailesi açısından farklı ve edebî kudret seviyesine yükselmiş olan Arapça ve Farsça dillerine karşı mecburî bir mücadeleye girmek zorunda kalmasıdır. Bu dönemin, özellikle Farsçanın yükseliş dönemine denk gelmesi, Türkçenin ifade kabiliyeti hususunda tereddüde sebebiyet vermiş ve önce Türk aydınları, sonra da Türk halkı arasında Fars diline karşı kısa zamanda büyük bir rağbet zuhûr etmiştir. İran ve Arap edebiyatına ait birçok eser tercüme edilmiştir. Bunun yanı sıra şairlerimizin de klâsik İran ve Arap şairlerinin etkisinde kalarak eser vermeye başladığını görmekteyiz. Bu durumu edebiyat tarihçisi M. Fuat Köprülü şöyle izah etmektedir:

“Türkler, İslâm dairesine lâyıkiyla girdikleri sırada, Arap ve Acemlerin müşterek mahsulü olarak ‘klâsik bir edebiyat’ ve ona dayalı olan bir takım umumî esasları’ tekerrür etmiştir. Lisanda, vezinde edebî şekil ve nevilerde, hayat ve kâinat hakkındaki telakkilerde, güzellik telakkisinde müşterek ve değişmez bir takım umdeler vardır ki, onların dışına çıkmak kabil değildir.”⁴

Farsça öncelikle okumuş-yazmış aydın kesim arasında, zaman içerisinde de halk arasında yaygınlaşmıştır. Farsçanın Anadolu’daki hakimiyeti Esterâbâdî’nin *Bezm ü Rezm* isimli eserinde çok açık bir şekilde görülmektedir. Şöyle ki, Esterâbâdî;

Bezm ü Rezm’i “Arapça olarak yazmak istedim. O gelini Irak elbisesiyle göstermeyi, Hicaz nakışıyla süslemeyi düşündüm... Fakat, Rum ülkelerinde yaşayan halkın çoğunun Fars diline meyilli olması ve ona itibar etmesi, o belde sâkinlerinin büyük bir kısmının Derî (Fars) dilini konuşup anlaması, fermânların, menşurların, mektupların... tamamıyla bu dilde kaleme alınması, herkesin aklının

⁴ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay. İstanbul 1986, s. 99

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Fars nazmı ve nesriyle meşgul olması bizi Farsça yazmaya yöneltti."⁵ sözleriyle Farsçayı neden tercih ettiğini açıkça ifade eder. Yine bu dönemde medreselerde öğretim dili olarak Arapçanın benimsenmiş olması; aydın kesim arasında bilim dili olarak Arapçanın, edebî dil olarak da Farsçanın tercih edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum Türkçenin geleceği açısından ciddî tehlike belirtileri olarak değerlendirilebilir. Bu şartlar altında kendi içerisinde birtakım sorunlarla da mücadele eden Türkçenin direnci takdire şayandır. Bu sorunların başında karışık dillilik meselesi gelmektedir. Selçuklu döneminden bize gelen eserler, bünyelerinde farklı şive özellikleri taşıdıkları için "*karışık dilli*" olarak adlandırılmışlardır.⁶

Türkçeye Karşı Olumsuz Yaklaşımlar

Birçok şairimiz, Farsça şiir yazmak konusunda Acem şairlerini geride bırakacak derecede Fars edebiyatını taklit etmiş ve bu konuda sürekli bir ilerleme olmuştur. Tabii ki tüm bunlar da Türkçeye ne kadar az değer verildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Türkçe şiir yazan şairlerin hemen hemen hepsinin Türkçenin Arapça ve Farsçaya göre daha dar, kaba ifadeyle kabiliyetsiz, ahenksiz olduğunu ve bu yüzden kendi kusurlarına bakılmamak lâzım geldiğini ve hatta bazen Arabî ve Farişî bilmeyen halkın anlaması için Türkçe yazmaya mecbur olduklarını beyan eden sözlerine sıkça rastlamak mümkündür.

Meselâ Şeyhoğlu Mustafa'nın XIV. yüzyılda yazdığı *Hurşid-nâme* isimli eserinde; Türkçe hakkındaki görüşleri şöyledir:

*Göbüt dildir bu dili irdedüm çok
Ağaçdur ya hô taşdur kim tasu*

*Sovukdur tadı yokdur tuzı yokdur
Yavandur lezzeti vü özi yokdur*

*Belürmez aslı faslı yöni yoşı
Bilinmez kankıdur nâ-hôşî hôşî.*⁷

Şair, bu beyitlerde Türkçenin tatsız, soğuk ve bu dille yazılan şiirlerin ahenksiz olduğunu söylemektedir. Bu nedenle Türkçe yazmakla ilgili endişeleri vardır:

*Ne denlü dizer isen diziye dür
Uzunı assıdan halî degüldür*

⁵ Esterâbâdî, **Bezm ü Rezm**, Tercüme eden: Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 491

⁶ Ziya Avşar, "Türkî-i Basit'i Yeniden Tartışmak", **Bilig**, 18/Yaz 2001, s.128

⁷ Hüseyin Ayan; **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-Nâme**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1979, s. 424 (beyit: 7802-7804)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

*Eğer Türki deyip yirmezler ise
Çoğundan usanup ırmazlar ise*⁸

beyitlerinde şair eserinin “Türkçe” diyerek bir kenara atılmasından korkmaktadır. Böyle bir düşünceyle yazılan Hurşîd-nâme dört başı düzgün bir eser olmak zorundadır.

Hatta zaman zaman, Arabî ve Farsî bilmeyen halkın anlaması için Türkçe yazmaya mecbur kaldıklarını sıkılarak ifade eden şairlere de rastlanır. Mes’ûd b. Ahmed Farsçadan tercüme ettiği *Süheyl ü Nev-bahâr* isimli manzum hikâyesinin son kısmına; Türkçenin darlığını, Arapça ve Farsçaya göre geriliğini Türkçe manzum yazmak yolundaki büyük zorluklarını anlatarak, bu manzumeyi yazıncaya kadar vücudunun yarısının hacâletten (utançtan) eridiğini söyler ve manzumesinde görülen kusurların kendisinin klâsik edebiyattaki bilgisizliğinden değil, belki de o zamanki Türkçenin iptidaî oluşundan ileri geldiğini şu beyitleriyle anlatır:

*Bu arada ‘özüüm hemîn yeng durur
Ki Türküñ dili giñ değül , teng durur*

*Bu kim sâfî ol Türk dili ola
Kolaysuz bigidir getürmek dile*

*Dahı dil ile söz karılırsa uz
Virür çâşnî nite kim aşâ tuz*

*Arabca vü yâ Pârsî olsa lafz
Ki nazm olıcak Türki’ye gelse lafz*

*Geh aslınca kalur gehî kalmaz
Zarûret olup vezn anı almaz*

*Delim dürlü tagyîr ü tebdîl olur
Bu Türk’üñ dili bir aceb dil olur*

...

*Bu bir niçe beyti düzince benüm
Hacâletden eridi yaru tenüm*

*Ki bir ehl kişi eğer okıya
Rekîkini anlaya vü kakıya*

⁸ Hüseyin Ayan, a.g.e., s. 424 (beyit: 7819-7820)

*Diye hiç terkîp bilmez imiş
Söz içinde tertîb bilmez imiş*

*Bu Türk'ün diline kim inhdugum
'Arab lafzını vaz'ını yıhdugum'⁹*

Sinan Paşa nesir sahasındaki ünlü *Tazarru'-nâme*'sinde taklit ettiği sanatkâr Acem nâsirlerinden kıymet itibarıyla hiç de aşağı sayılmayacak mükemmel bir eser yazdığı halde, eserinin Türkçe olmasından dolayı kendisinde âdeta özür dilemek mecburiyetini duyarak; "...eğerçe ol nüsha Türkî bir kitâb gibidir surette, ammâ câmi-i envâr-ı ulûmdur hakikatde, her tâife haz alsun deyü Türkî diline sıkıştırdım."¹⁰ açıklamasını yapar.

Devrinin oldukça iyi ve tanınmış bir şairi olan ve İkinci Sultan Bayezid adına *Salâtin-nâme* başlıkla bir Türkçe tarih yazan Sarıca Kemal eserinin başında Türk dili hakkında şu sözleri söyler:

*Gel imdi nazm ile keşfeyle esrâr
Çü bülbül gülşen içre eyle güftâr*

*Bu Türkî dil be-gayet sert dildir.
Söz ehli iş bu dilden key hacildir.¹¹*

Sarıca Kemal bu beyitleriyle Türkçenin sert, yani kaba bir dil olduğunu ve kendisinin de -Türkçe yazan bütün söz ehilleri gibibundan mahcupluk duyduğunu anlatmaya çalışmıştır. O dönemin sanat dili Farsça olduğu için, bütün büyük şairler eserlerini Farsça kaleme almışlardır. Türkçe eser yazmak fazla itibar görmemiştir. O dönemlerde Türkçe ile şiir yazmanın bir marifet sayılmadığını ve iltifat görmediğini söyleyebiliriz.

Aslında Türkçeyi Arapça ve Farsçaya göre daha kıymetsiz, ahenksiz ve ifade hususunda daha kabiliyetsiz sayan bu düşünüş tarzı, daha sonraki yüzyıllarda da zaman zaman aynı şekilde devam etmiştir. Bu yoldaki düşüncelerin hakimiyeti altında gelişmesine güçlük de olsa devam eden Türkçe, eğer eskiden beri bir yazı dili mahiyeti almamış olsaydı, İslâmiyetten sonra öyle çabuk yazı dili olamaz, Arapça ve Farsça onun yerini tamamen işgal ederdi.¹² Ama Türkçenin

⁹ Cem Dilçin, *Süheyl ü Nev-Bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük*, TDK. Yayınları, Ankara 1991, s. 573-574 (beyit: 5590-5595, 5601-5604)

¹⁰ M. Fuad Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit*, İstanbul 1928, s. 14.

¹¹ M. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 14.

¹² Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş I*, İstanbul 1970, s. 86.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

eskiden beri bir yazı dili hüviyetinde olması ve Türklerin daha önce İran, Hint, Çin medeniyetlerini görmüş ve tanımış olmaları buna engel olmuştur. Bu bakımdan Türkçenin hiçbir dönemde varlığını tamamen kaybettiği söylenemez.¹³

Türkçeye Karşı Olumlu Yaklaşımlar

Türkçe kullanımına yönelik bu olumsuz yaklaşımlara rağmen Türkçenin yabancı istilasına karşı bazen az, bazen çok mücadele verdiği olmuştur. Verilen bu mücadelelerde, bazı Türk aydınları da zaman zaman, Türkçenin yabancı dillerle giriştiği bu var oluş kavgasında, yerlerini almak mecburiyetinde kalmışlardır. Bunlar İslâm medeniyeti içerisinde ilk defa bir dil milliyetçiliği yaparak Türkçenin, Arap ve Acem dilleri kadar zengin, güzel ve sağlam bir dil olduğu iddiasında bulunmuşlardır.

Bunlardan ilki şüphe yok ki XI. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına doğru Türkçenin bilinen ilk lügat ve dil bilgisi kitabı Divân-ı Lügâti't-Türk'ü yazan Kaşgarlı Mahmut olmuştur. Kaşgarlı Türk dilinin güzelliğinden, zenginliğinden söz ederek ve Türklerin o dönemde dünya coğrafyası içindeki önemli yerinin Türkçe öğrenmeyi gerekli kıldığını dile getirerek, Arapların Türkçeyi ve Türk kültürünü öğrenebilmeleri için, içinde gramer kurallarının da yer aldığı ansiklopedik sözlüğünü yazar ve Bağdat'daki Abbasî halifesine sunar. Türkçenin gücünü göz önüne seren Kaşgarlı Mahmut, ünlü eserinde Türk dilinin edebî dil olarak Arapça ile atbaşı yürüdüğünü söylemektedir.¹⁴

XII. Asırda Fahreddin Mübarekşah "*Şecere-i Ensâb*" adlı eserinde; "*Türklerin başka insanlara müreccah olmalarının birkaç sebebi vardır. Biri budur ki, Arapçadan sonra Türkçeden daha iyi ve daha heybetli hiçbir dil yoktur. Bugün Türkçe eski zamanlardan daha fazladır, çünkü emirlerin ve sipehsâlârin çoğu Türkdür. Devlet onlarındır. İnsanların muhtaç olduğu servet ve nimet onların elindedir. Asiller, büyükler ve büyüklerin çocukları Türklerin hizmetindedir ve onların devleti sayesinde âsûde ve muhteremdirler.*"¹⁵ diyerek Türkçenin önemini vurgulamaktadır. Bu eser Türkleri tanımayan Gorkülara bunları tanıtmak ve dilleri hakkında bilgi vermek amacıyla Farsça olarak kaleme alınmıştır.

¹³ Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, TDK. Yay., Ankara 1995, s. 6.

¹⁴ Besim Atalay, *Divân-ı Lügâti't-Türk*, C. I, 3. bs., İstanbul 1984.

¹⁵ Faruk Kadri Timurtaş; *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilâyet Yayınları, İstanbul 1981, s. 83.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Yine bu dönemde Türk dilinin oldukça sade olduğunu, Arapça ve Farsçanın tamamen etkisi altında olmadığını söyleyebiliriz. XI.-XIII. yüzyıllar arasındaki eski yazı dili devresinden yeni edebî dillere geçiş sürecinde ve XIII. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan yeni edebî lehçelerin kuruluş aşamasında dilimize henüz çok sayıda Arapça ve Farsça kelimeler ile gramer şekilleri girmediğinden Türk dili için sadeleşme meselesi ortada yoktur. Bu dönemlerde amaç Türkçenin bir edebiyat dili olarak gelişmesini sağlamak Arapça ve Farsçaya karşı istiklâlini korumak, gücünü göstermek gibi hususlardır.

XI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar Türk dilinin sadeliğini kaybetmediğini görüyoruz. Bunun için dil oldukça sade ve millî benliğine bağlıdır. Türk dilinin tamamen Arapça ve Farsça etkisinde kalması daha sonraki yüzyıllarda söz konusu olacaktır.¹⁶

XV. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve üç kıtaya yayılmasıyla birlikte bir yazı dilinin de kurulduğu görülmektedir. Medreselerde Arapça ve Farsça eserlerin temel kaynak kitapları olarak okutulmasının yanında Osmanlı padişahlarının da Arapça ve Farsçaya önem vermelerinden dolayı dilimiz kendi doğal yapısında gelişmemiştir. Bu dönemlerde gerek saray erkânı arasında, gerek aydınlar arasında millîlik yerine aşırı bir Osmanlı-İslâm sistemi etkisini göstermiş böylece Arapça ve Farsça Türkçeden daha üstün bir duruma gelmiştir.

Aslında XIII. yüzyıldan başlayarak ortaya konan halk diliyle söylenmiş Yunus Emre'nin şiirleriyle, klâsik tarzda yazılmış Hoca Dehhanî, Şeyyad Hamza ve Ahmed Fakîh'in şiirleri Türk dilinin gelişebileceğinin müjdecileri olmuştur. XIV. yüzyıl, Türkçenin Anadolu'da varlığını geliştirerek sürdürdüğü bir dönemdir. Anadolu'nun bu yüzyıldaki siyasî ve sosyal hayatı Türk dili ve edebiyatının burada kuvvetle tutunarak, yerleşip gelişmesine hizmet etmiştir.

XIV. yüzyıla ve XV. yüzyılın ilk yarısında yazılan eserlerin pek çoğu, ya halk kitlelerine hitap amacıyla ya da Anadolu beyliklerinin sade Türkçeden hoşlanan hükümdarlarına sunulmak üzere yazıldığından, mümkün olduğu kadar yabancı kelime ve terkiplerden uzak temiz bir Oğuz Türkçesiyle yazılıyordu. Bu eserlerde kullanılan dil, Türk halkı hatta aydınları arasında konuşulan açık, sevimli ve düzgün bir Türkçe idi. Bu devirde gayeleri yalnız açık ve sade Türkçe yazmak olmayan şuurlu Türkçecilerin çalışmalarını görüyoruz.

¹⁶ Reşit Rahmeti Arat; **Türk Dilinin İnkişafı, Makaleler**, C. I, TKAE Yay., Ankara 1987, s. 301.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Âşık Paşa *Garib-nâme* adlı ünlü eserinde devrin aydınları arasında Türkçenin ne kadar ihmal ve terk edilmiş olduğundan yakınarak;

*Türk diline kimseler bakmaz idi
Türlere hergîz gönül akmaz idi*

*Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri¹⁷*

beyitleriyle, münevver sınıf arasında Türkçenin o zaman ne kadar ihmal ve terkedilmiş olduğunu göstermeye çalışmış; Türklerin kendi dillerini bıraktıklarını, Türkçedeki güzellikleri ve incelikleri ihmal ettiklerini dile getirmiştir. Zirâ bir dil, işlendiği sürece zenginleşir halka mal olur ve güzellikleri yansıtır. Yazar ve şairler dili nakkaş hassasiyetiyle eserlerinde işleyerek dilin zenginleşmesine ve yeni ifade imkanları kazanmasına katkıda bulunurlar. Bir dili en iyi bir şekilde işleyenler hiç şüphe yok ki şair ve yazarlardır. Dil, ancak usta şair ve yazarların elinde işlenerek mükemmele ulaşabilir.

XIV. yüzyılın ilk yarısında eser vermiş olan Şeyh Ahmed Gülşehrî de bir dilin işlendiği takdirde gelişeceğinin ve güzelleşeceğinin idrakinde olup, Türkçeye bilinçli olarak özel bir önem vermiş ve Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği *Mantık'ut-Tayr* için yeniden bir eser meydana getirdiğini söylemiştir. Gülşehrî şimdiye kadar hiç kimsenin böyle bir eser meydana getirmediğini şöyle izah eder:

*Mantıku't-Tayr'ı ki Attâr eyledi
Pârsicâ kuş dilini söyledi*

*Anı Türki suretinde biz dahi
Söyledük tâzî bigi Tanrı haki*

*Kimse böyle tatlu söz söylemedi
Kimse bundan yiğ kitâb eylemedi¹⁸*

Osmanlı sarayı şairlerinin Türkçe söylemeye teşvik edilmesiyle ilgili günümüze kadar ulaşan bir başka örnek, Ahmedî'nin *Cemşid ü Hurşid*'idir. Ahmedî eserinin sebab-i te'lif bölümünde kendisine bir Cemşid ü Hurşid yazmasını; ancak eserin Türkçe olmasını, bizzat Emir Süleyman'ın teklif ve tavsiye ettiğini söyler:

¹⁷ M. Fuad Köprülü, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit*, İstanbul 1928, s. 11

¹⁸ M. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 12

*Bizüm-çün düzesin bir hûb defter
Ki ola ma'ni vü lafzı şîr ü şekker*

*Kitâbî ki adıdur Cemşîd ü Hurşîd
Bu dilce eyidesin (anı) i Cemşîd¹⁹*

Ahmedî bu eserinde aslı Osmanlı Türkçesinden kalma bir dilin, şekil ve özelliklerini göstermiştir. Bu yönüyle eser ayrı bir öneme sahiptir.

XIV. yüzyıl millî dilin, din ve ilim dili olan Arapça ile edebiyat dili olan Farsçaya karşı başarıyla mücadele verdiği bir dönem olmuştur. Türkçeye karşı şüpheli yaklaşımın bazı şiiirlerde yavaş yavaş bilinçli bir başkaldırıya, bir isyana dönüştüğü görülmektedir

Osmanlı Türkçesinin yabancı dillerden yeni kelimeler alarak, bu kelimelerle birleşmekten doğan bir imparatorluk dili haline gelmesi XV. yüzyıla rastlar. İmparatorluğun hakim olduğu medenî ülkeleri idare etme iktidarında bulunabilmesi ve İslâm medeniyeti içerisinde bir söz sahibi olmasını sağlayacak bir dil oluşturabilmesi için, bu devirde Türkçenin kapılarını yabancı dillere ardına kadar açtığı görülür. Bu sebepten Türkçenin zaman zaman anlaşılabilirliğini kaybettiği de olmuştur. Özellikle bu devir ortalarına doğru nesirle yazılan bazı eserlerde bunu açıkça görmek mümkündür.

Ağır ve ağıdalı olan XVI. yüzyılın aydınlık Türkçesinde, Arapça ve Farsça kelimelerin yanında terkip ve gramer kaidelerinin de dilimizi işgal ettiği görülür. Dil yanında üslûbun da birtakım kelime oyunları ve söz sanatlarıyla uzatılarak, secilerle anlaşılabilir hale geldiği bir gerçektir. Bu yüzyılda Türk nesri yanında, Türk şiiiri de yeni yeni aldığı Arap ve Acem kelimeleriyle aruz kalıplarına daha başarılı bir şekilde uygulanmaya çalışılarak, eski şairlerin kullandığı birtakım Türkçe kelimeler, ahenksiz ve kaba görülerek terk edilmeye ve yerlerine yabancı kelimeler geçmeye başlamıştır. Türkçeyi klâsik Acem edebiyatı modellerine göre düzenlemek isteyen bu şairler için, bu hareket oldukça kazançlıydı. Halbuki gerçekte Türk dili bu şekilde kendi dehâsını, tabîî ahengini kaybediyor ve gittikçe sunî bir dil haline geliyordu. İşte dil ve ifade tam bu çıkmaz içerisindeyken XVI. yüzyılın başlarında *dilde mahallileşme cereyanı* da diyebileceğimiz bir hareket baş gösterdi. Aruz vezniyle olmakla beraber, yalnız Türkçe sözler kullanarak şiiir yazmak akımı olan bu hareket, *Türkî-i Basît* diye adlandırılmıştır.²⁰

¹⁹ Mehmet Akalın, *Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd, İnceleme Metin*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1975, s. 77 (beyit: 390-391)

²⁰ Yusuf Ziya Öksüz, a.g.e., s. 9

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Yukarıdan beri verilen örneklerde de görüldüğü üzere, Arapça ve Farsçanın etkisi altında gelişen Türk dili ve edebiyatı gittikçe millî özelliklerini kaybetmeye başlamıştır. Eser yazan bazı yazar ve şairler büyük bir gayretle Türkçeyi edebî bir dil olarak işleme çabası gütmüşlerdir. Ancak ne yazık ki sonraki yüzyıllarda böyle bir çaba harcanmamış Türkçenin egemenliği ikinci plâna düşmüştür.²¹ Böylece Türk şiiri Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle dolmuştur. Aruz kalıplarına daha kolay ve daha iyi uyan Arapça ve Farsça kelimeler şairler tarafından çok sık kullanılmıştır. Bu sebepten özellikle *kaside* ve *mesnevi* nazım şekillerinde yabancı kökenli kelimeler çok fazla kullanılmıştır.²²

Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de sade Türkçe ile şiir yazmak gerektiğini savunanlar olmuştur. Bu eğilim aslında nesirde de görülmektedir. Nesirde Türkçe kelimeleri kullanarak seci, asonans, aliterasyonla oluşturulan ahenkli anlatımı şiire yaklaştırdığı için Türkçe kelimeleri bilerek tercih eden edebiyatçılar da az değildir. Bilhassa nazım-nesir karışımı eserlerde kelime ve mısra tekrarlarında Türkçe kelime sayısı çoktur. Edebiyatçılar çeşitli söz sanatları yapmak için özellikle Türkçe kelimeleri tercih etmişlerdir. Bilinçli bir şekilde Türkçeciliği savunan; ancak kendi dönemlerinde pek dikkate alınmayan bu şairlerin öneminin günümüzde bir kat daha arttığını görmekteyiz. XV. yüzyıla kadar her geçen gün dilimizin sadeliği bozulmuş ve buna karşı tepkiler de ortaya çıkmıştır. Ancak aydınlar arasında sade Türkçe ile şiir yazma fikri benimsenmediği için Farsça yine etkisini büyük bir hızla sürdürmeye devam etmiştir.

TÜRKÎ-İ BASÎT ve TEMSİLCİLERİ

Edebiyatın sosyal yapı yanında, düşünce akımlarıyla da sıkı bir ilişkisi vardır. Her edebî eser, bir kültür ve düşünce birikiminin sonucu olarak ortaya çıkar. Edebiyat tarihinde, edebî devirlere adını veren edebî grup, anlayış ve yaklaşımların arkasından da bir dünya görüşü, bir felsefî akım, bir düşünce akımı vardır. Türklerin İslâm medeniyeti içerisinde geliştirdikleri bir edebiyat geleneği olan Divân edebiyatının temelinde de din, tasavvuf, mitoloji ve medrese kültürü vardır.

Divan edebiyatında, genel olarak edebî gruplar söz konusu değildir. Her şeyin bir şekle, kafiyeye bağlandığı bir şiir dünyasında şairler, en güzel sözü söylemenin yollarını ararlar. Aynı fikri, ayrı zekâlar, farklı üslûp ve zekâlarla ölümsüzleştirirler. Bu arada

²¹ Cem Dilçin, a.g.e., s. 191.

²² Köprülü, a.g.e., s. 17; Sadettin Nüzhet Ergun, **Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri**, İstanbul 1931, s. 214

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

takipçileri pek olmasa da, zaman zaman geleneğe baş kaldıran çıkışlarla birtakım edebî yaklaşımlar dikkat çeker. Ancak bu yaklaşım, çıkış veya toplaşmaların sınırlarının kesin olarak belirlenmesi mümkün değildir. Edebî oluşumlar büyük şairlerin veya onlardan bazıları tarafından temsil edilmesiyle varlığını hissettirir. Buna rağmen Erkul'un da dikkat çektiği gibi, Divan edebiyatına, bir süreklilik içerisinde yüzyıllar boyunca, saf güzelliği bulmaya çalışan, "tek bir şiir anlayışı" olarak bakmak yerinde olacaktır.²³

Türkî-i Basît, Osmanlıcanın Eski Anadolu Türkçesinin yerini almaya başladığı XV. yüzyılın ikinci yarısı ve XVI. yüzyılın başlarında bazı şairler tarafından bilinçli bir şekilde başlatılan dilin sadeliğini koruma hareketidir. Bu fikri savunan şairler, Arapça ve Farsçanın Türkçeyi kuşatmasına karşı Türk dilini savunmuşlar ve aruz vezniyle edebiyatın kurallarına bağlı fakat sade Türkçe ile şiir yazarak, yaygınlaşmaya başlayan Osmanlı yazı diline karşı bir tepki ortaya koymuşlardır.²⁴ Varoluş sebeplerini süreç ve sonuç olarak özetlemeye çalıştığımız bu hareketin üzerine geniş bir yelpazede lehte ve aleyhte beyanlar birbiri ardınca ortaya çıkar. Bu görüşlere değinmeden Türkî-i Basît'in temsilcilerini kısaca tanıyalım.

Türk edebiyatında Türkî-i Basît denince ilk akla gelen *Aydınlı Visâlî*, *Tatavlı Mahremî* ve *Edirneli Nazmî*'dir. Basit, sade Türkçe kullanarak şiir yazma fikri bu şairlerden sonra devam etmemiştir. Buna rağmen bu üç şairin sade Türkçe konusunda dilimize yaptıkları hizmetleri küçümsemek gerekir.

Aydınlı Visâlî (?-?)

Basit Türkçe ile şiir yazma hareketini ilk başlatan isimdir. Visâlî XV. yüzyılda başlattığı bu hareketle Tatavlı Mahremî ile Edirneli Nazmî'ye zemin hazırlamıştır. Visâlî Aydın'da doğmuş, doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde Edirne'de sarayda hocalık yapmıştır. Edebiyatın kurallarına uyararak ve aruz vezni kullanarak Türkçe şiirler yazdığı bilinmektedir. Bir divanda toplanmış şiirleri ve sevgililerinin adlarını ihtiva eden ve her isim için söylenmiş gazelleri vardır.²⁵ Ayrıca şiir kurallarını iyi bildiği için herkesin şiirini tenkit ettiği,²⁶ bu yüzden kendi devrinde yaşamış şairlerle sürekli tartıştığı bilinmektedir. Her şairin şiirine müdahale edip "Bu benzetme burada uygun düşmemiş.

²³ Rasih Erkul, *Eski Türk Edebiyatı*, Öğreti Yay., Ankara 2004, s. 125

²⁴ Burhanettin Çakım, "Türkî-i Basît Akımı", *Türk Yurdu*, S. 104, Nisan 1996, s. 49.

²⁵ Mustafa İsen, *Latifi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 482.

²⁶ Halûk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Bak., Yay., Ankara 1988, s. 530

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Bu kinaye ve istiare bu kısımda doğru değil” diyerek sürekli karşı çıktığını Latifi, tezkiresinde belirtir.

Tatavlalı Mahremî (?- 943/1536)

XVI. yüzyılda Türkî-i Basît ile şiirler söylediği bilinen ilk şair Mahremî, o zaman İstanbul’un Galata köylerinden sayılan Tatavla’da doğduğu için Tatavlalı olarak tanınmıştır. İstanbul Galata’da büyümüş ve biraz tahsil gördükten sonra müderrisler yanında çalışmıştır. Yirmi sene kadar genellikle Galata’da kâtiplik ve nâiblik yapmıştır. Mahremî bu görevde iken bir aralık Müderris Pîrî-zâde Mehmet Çelebi ile Aşçı-zâde Hüseyin Çelebi Paskalya’da kızıl yumurta yortusu merasimini seyretmek için kıyafet değiştirip Galata Kilisesi’ne gelmişler. Bunu haber alan Mahremî;

*Galata’ya sanem seyrine gelmiş
Sitanbul’dan bir iki din ulusu*

beytini söylemiş. Buna çok hiddetlenen Pîrî Paşa-zâde derhal Galata kadısına haber gönderip orada nâib bulunan Mahremî’yi görevinden azlettirmiş. Sonunda kusurunun affını diledikten sonra, onların şefaatiyle tekrar nâib olabilmıştır. Bir aralık Galata kadısı olan Hasan Çelebi, Selanik kadılığına tayin edildiği zaman, nâiblikle Mahremî’yi de Selanik’e götürmüştür. Orada bir müddet çalışarak para kazandıktan sonra eşi ve iki çocuğuyla birlikte İstanbul’a dönmek üzere bir gemiye binen Mahremî, dönüş yolunda bir düşman gemisi tarafından esir alınmıştır. Uzun bir süre düşman elinde esir kaldıktan sonra belirli bir para getirip ailesini kurtarmak şartıyla izin almış ve Eğriboz’da Kızılhisar’a gelmiştir. Burada İstanbul’daki dostlarından şair Bursalı Esirî ile Seyid Ali Reis’e rastlamış ve birlikte İstanbul’a dönmüşler. İstanbul’da bu dostlarının yardımıyla para tedarikine çalıştığı sırada birdenbire ölmüştür. Ailesi, daha sonra Nakkaş Haydar tarafından toplanan para ile kurtarılmıştır.²⁷

Köprülü *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri* ismini taşıyan araştırmasında Türkî-i Basît’le şiir yazma fikrinin önce Tatavlalı şair Mahremî’de görüldüğünü ve Âşık Çelebi, tezkiresinde Mahremî’nin Basît-nâme adlı bir eseri olduğunu söyler. Yukarıda zikrettiğimiz hâl tercümesini kısaca yazdıktan sonra, “... ve bir *Basit-nâme*’si vardır ki *elfâz ve teşbihât u temsilâtı Türkîdir; içlerinde lafz-ı Arabî ve Acemî yoktur. Bu üslûpla bir-iki gazel dahi derc eylemiştir. Bu dahi andandır.*” diyerek şu beyti örnek verir:

²⁷ M. Fuad Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basît*, İstanbul 1928, s. 20-22

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

*Gördüm segirdür ol ala gözlü geyik gibi
Düşdüm tuzağına bön üveyik gibi*²⁸

Ancak bugüne kadar Basît-nâme adını taşıyan bu eser ele geçmemiştir. Köprülü buna dayanarak Mahremî ile Edirneli Nazmî'yi Divan edebiyatında Türkî-i Basît'in temsilcileri olarak edebiyat dünyasına sunmuştur. Mahremî aruz vezni ile sade bir dil kullanarak şiir yazmıştır. Şuurlu bir şekilde Türkçe şiir yazma fikrini hep savunmuş bir şairdir. Yazdığı eserine Basit-nâme adını vermesi de muhtemelen bu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Köprülü konuyla ilgili olarak Mahremî için; "*Acaba Mahremî halkın kendi zevkine, ruhuna yakın eserlere verdiği kıymeti görerek bunun sebebinin tahlil ve takdir ettikten sonra mı Türkî-i Basît ile yazmak fikrine düştü?*" sorularını sorar ve "*Şimdilik bize en uygun gelen izah tarzı da budur.*"²⁹ diyerek bu düşünceyi kabul eder. Tatavlı Mahremî'yi ilk olarak Türkî-i Basît ile şiirler yazdığından millî lisân ve edebiyat cereyanının adeta ilk müjdecisi olarak addeder.

Tatavlı Mahremî bundan başka Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman'ın savaşlarında bulunmuş ve bu savaşları anlatan Husrev ü Şîrîn vezninde (mefâilün mefâilün feûlün) bir *Şeh-nâme* yazmıştır ve her olayın sonunda da bir tarih düşmüştür.³⁰

Edirneli Nazmî (? – 967 ?)

XVI. yüzyıl Divân şairlerinden olan ve Türkî-i Basît ile şiir söyleyen ve bu tarz şiirlerinin çoğu bugün için elde olan Nazmî'nin asıl adı Mehmet'tir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Edirne'de doğmuş, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde yaşamıştır. Âşık Çelebi Tezkiresi'nde kul oğullarından olduğu kayıtlıdır.³¹ Bu ifadeye göre Nazmî'nin bir yeniçerinin oğlu olduğu sanılmaktadır. Kendisi kul oğlu olarak Türk ordusunda da görev almış ve pek çok savaşa katılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman devrinde silahtar bölükbaşısı olmuştur. Hayatının son zamanlarına doğru Nakşî Tarikatı Şeyhi Filibeli Mahmud Efendi'nin himayesini görmüştür. Nazmî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Nazmî, sonradan ele geçen *Pend-i Attar Tecümesi* isimli eserinin sonunda tercümeyi;

²⁸ M. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 18.

²⁹ M. Fuad Köprülü, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basît*, İstanbul 1928, s. 20.

³⁰ Halûk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KB. Yay., Ankara 1988, s. 272; Mustafa İsen, *Latifi Tezkiresi*, KB. Yay., Ankara 1990, s. 298.

³¹ Halûk İpekten vd., a.g.e., s. 327

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

*Oldı pes dokuz yüz altmış yidi tâ
Hicret-i ser-hayl-i cem'-i enbiyâ*

beyitiyle belirttiği 967'de (1559) yaptığına göre vefatının bu tarihten sonra olduğu anlaşılmaktadır.³² Çok şiir yazmış ve pek çok hadiseye tarih düşmüş olmakla birlikte Nazmî devrinde pek tanınmış bir şair değildir. Sanat değeri açısından oldukça zayıf olan şiirleri Türkçe olduğu için birçok aruz kusuru da görülmektedir. Nazmî şiirlerini halk diline yakın bir dille yazmıştır. Ayrıca bazı Türkçe kelimelerin bu yüzyılda hangi anlamlarda kullanıldığını da bu şiirlerden öğrenmek mümkündür. Aruz vezniyle, sade ve terkipsiz olarak yazdığı şiirleri, Türkî-i Basît'in en güzel örneklerini teşkil etmektedir. Kolay yazan, şiir tekniğini iyi bilen bir şairdir ancak çok şiir yazması, edebî sanatların hepsine örnek göstermek amacıyla en basit ve en yaygın mazmunları sık sık tekrar etmek durumunda kalması şairlik yönünü zayıf düşürmüştür. Nazmî'nin edebî değeri Mecma'ı'n-nezâ'ir adlı eseri ve Türkî-i Basît tarzında yazdığı şiirlerinden ileri gelir.

Edirneli Nazmî, Türk edebiyatının en hacimli eserlerinden ikisinin sahibi bir şairdir. Bu iki eserden ilki, XIV-XVI. yüzyıllar arasında yaşamış 360 civarında şairin 5.000'in üzerinde şiirini/naziresini ihtiva eden Mecma'ı'n-nezâ'ir'dir. Adından da anlaşılacağı üzere eser bir nazireler mecmuasıdır. Bu tür eserlerin edebiyatımızda çok mühim yeri vardır. Zira divan tertip etmemiş olan ya da şiirleri bir araya getirilmemiş birçok şairi bu tür eserlerde bulmak mümkündür. İşte Nazmî'nin bu eseri sayesinde günümüzde başka kaynaklarda adı geçmeyen veya geçtiği halde eserleri ortada olmayan pek çok şair hakkında bilgi edinebiliyoruz. Aslında Nazmî'nin gerek hayatta iken gerek ölümünden sonra şöhretini sağlayan en önemli eseridir. Bu eser üzerine M. Fatih Köksal tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.³³

Edirneli Nazmî'nin ikinci önemli eseri, gerek tezkirelerde gerekse Nazmî üzerine yapılan araştırma ve incelemelerde Mecma'ı'n-nezâ'ir kadar yer bulamamış bir bakıma Mecma'ı'n-nezâ'ir'in gölgesinde kalmış *Dîvân*'ıdır. Bu divan 1926 yılında ele geçmiş ve Fuad Köprülü tarafından inceleme konusu yapılarak edebiyat dünyasına tanıtılmıştır.³⁴ Köprülü Milli Edebiyat Cereyanının

³² Mustafa Özkan, "Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît Hareketi", **İlmî Araştırmalar Dergisi**, S. 5, İstanbul 1997, s. 235; **Tarih İçinde Türk Dili**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1999, s. 163.

³³ M. Fatih Köksal, **Edirneli Nazmî- Mecma'ı'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)**, 3 Cilt, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.

³⁴ M. Fuad Köprülü, **Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basît**, İstanbul 1928.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basît adını taşıyan bu eserinde, Milli Edebiyat Cereyanı'nın başlangıcını, ilk temsilcilerini ve tarihî seyrini anlattıktan ve Edirneli Nazmî'nin hayatı, Mecma' u'n-nezâ'ir ve Dîvân hakkında bazı bilgileri verdikten sonra, Türkî-i Basît'le yazılmış çeşitli nazım şekilleriyle toplam 341 şiiri aktarmıştır. Divân hakkında Köprülü'den sonra Atsız'ın 16 sayfalık risalesi,³⁵ Avşar tarafından hazırlanan Türkî-i Basît ve gazeller dışındaki nazım şekil ve türlerini içeren bir doktora tezi³⁶ dışında kayda değer bir çalışma yapılmadığını dile getiren Köksal, Orijinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına Yeni Bakışlar³⁷ ismini taşıyan makalesiyle Edirneli Nazmî Dîvân'ını tafsilatlı bir şekilde tanıtmış ve eleştirel bir bakış açısıyla Divân üzerinde değerlendirmelerde bulunarak bu konudaki ciddî boşluğu doldurmuştur. Köksal'ın "*devâsâ bir dîvân*" diye nitelendirdiği Nazmî Dîvânı, 643 varak tutarındadır. Eser, 16 ayrı nazım şekliyle 8.976 şiirden oluşur ve sayfa kenarlarında yazılı şiirler de hesaba katıldığında elli bin beyit civarındadır. Nazmî Dîvânı, Türk diliyle yazılmış en hacimli divandır.

Böylesine önemi haiz bir Dîvân'ın bugüne kadar ihmal edilmesi ile ilgili olarak Köksal; "*Edirneli Nazmî Dîvânı Türkî-i Basîtle yazılan şiirlerinden kaynaklanan değerinin yanı sıra, sadece muazzam hacmiyle değil, başka bakımlardan da son derece önemli, farklı ve tamamen orijinal bir eserdir. Bu değerli eser bilim çevrelerince bile sadece Türkî-i Basît ile yazılmış şiirler dolayısıyla bilinmekte ve lâyıkıyla tanınmamaktadır. Köprülü'nün Edirneli Nazmî hakkında beyan ettiği menfî kanaatlerin bunda önemli rol oynadığı söylenebilir ve bizce Köprülü'nün bu eserin sadece Türkî-i Basît cereyanıyla yazılmış manzumeler dolayısıyla bir önemi bulunduğu yolundaki görüşü ilim adamları ve araştırmacıların Dîvân'a yeterince yönelmemelerinde en önemli etken olmuştur.*" şeklinde -bize göre de haklı- bir görüş beyan eder.³⁸

Bu iki önemli eseri haricinde Nazmî'nin son zamanlarda ele geçen Feridüddîn-i Attâr'ın Pend-nâme'sinden genişleterek yaptığı *Pend-i Attâr Tercümesi* vardır. 3.000 beyitten oluşan eser, aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Hasibe Mazioğlu'nun bu

³⁵ Nihal Atsız; "XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti", Arkadaş Basımevi. İstanbul 1934, s. 1-16

³⁶ Ziya Avşar; **Edirneli Nazmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Türkî-i Basît ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekil ve Türleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1998.

³⁷ M. Fatih Köksal; "Orijinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına Yeni Bakışlar", **Billig** 20/Kış 2002, s. 101-122.

³⁸ M. Fatih Köksal, a.g.m., s. 102-103.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

eser ve konusuyla ilgili olarak *Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi* başlığını taşıyan tanıtıcı bir makalesi vardır.³⁹

TÜRKÎ-İ BASÎT TARTIŞMALARI

Evveliyatı, ortaya çıkış sebepleri ve temsilcileriyle ele aldığımız Türkî-i Basît'le ilgili günümüze değin çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve özellikle son zamanlarda bu görüşler ışığında; adlandırılmasından konumuna, temsilcilerinden içeriğine değin bir dizi tartışma başlatılmıştır. Biz de yazımızın bu kısmında Türkî-i Basît'le ilgili söylenenleri hatırlatarak, bu görüşleri değerlendirerek kendi düşüncelerimizi ifade etmeye çalışacağız.

Türkî-İ Basît'i Bir Akım Olarak Değerlendirenler

Türkî-i Basit, Köprülü-zâde Mehmed Fuad'ın 1928 yılında XVI. yüzyıl şairlerinden Edirneli Nazmî'nin 'Divân'ını ortaya çıkarmasıyla, bugüne kadar bir tek bu şairin divanında yer alan bazı şiirlerin başlığında görülen bir adlandırmadır.⁴⁰ Türkçe kelimelerden oluşan, Arapça ve Farsça terkiplerin kullanılmadığı şiir anlayışını benimseyen şâirlerin oluşturduğu hareketin genel adıdır. Köprülü, Türkî-i Basît başlıklarını taşıyan şiirleri toplayarak 1928 yılında neşretmiştir.⁴¹ Konuyla ilgili olarak Köprülü eserinde; "...İşte bu sırada, birdenbire, Mahremî ve Nazmî gibi iki şairin aruz vezni ile, fakat sade, terkipsiz Türkçe ile ve yabancı kelimelerden imkân nisbetinde uzak olarak şiirler yazmaya kalktuklarını ve buna da Türkî-i Basît adını verdiklerini görüyoruz. Şimdiye kadar edebiyatımız üzerinde çalışan hiçbir âlimin nedense gözüne çarpmayan bu iki hadise... pek muhtemeldir ki, XVI. asırda sair bazı şairler daha bu yolda şiirler yazmış olsunlar. Her halde aynı devire ait olan bu iki hadise, o aralık sade dile doğru yeni bir cereyan başladığını bize gösteriyor. Acaba bu cereyan ne gibi tarihî âmillerin tesiriyle doğdu; acaba Türkî-i Basît ile yazan başka şairler de oldu mu? Bu hareket, edebiyat çevresinde nasıl karşılandı? İşte bir yığın sualler ki, şimdilik elimizde bulunan pek az vesikalarla, bunların açık ve kat'î cevabını vermek mümkün olamıyor."⁴²

³⁹ Hasibe Mazıoğlu; "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi", *Türkoloji Dergisi* VII, Ankara 1977, s. 47-53.

⁴⁰ Ahmet Mermer; *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s.11.

⁴¹ M. Fuad Köprülü, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basît*, İstanbul 1928.

⁴² M. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 17-18.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

diyerek konunun ne olduğunu kendi görüşleri doğrultusunda tespit etmiş ve buna ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini belirtmiş olmasına rağmen kendisi de Türkî-i Basît'i bir *akım* olarak nitelemiştir.

Köprülü, bir *akım* olarak nitelediği Türkî-i Basît için aynı eserde şunları da sözlerine ilave eder: “... *Nazmî öyle görünüyor ki, sade Türkçe ile yazmayı da bir sanat addetmiş ve bu hususta da başkalarından geri kalmamak için bu manzumeleri yazmıştır.*”⁴³

Köprülü, burada Nazmî'nin Türkî-i Basît'i *sanat* olarak addettiğinden bahseder.

Köprülü ihtiyat ile davranılmasını dile getirmesine rağmen kendisinden mühlhem birçok araştırmacı ve edebiyat tarihçisi vesikalara dayanmadan ve irdelemeye tabi tutmadan bu konu üzerinde benzer düşünceleri peş peşe beyan etmeye devam etmişlerdir.

Sadettin Nüzhet 1931'de neşrettiği “Edebiyat Tarihi”nde, “Millî Cereyan” başlığı altında; Köprülü'nün yukarıda naklettiğimiz ifadelerinin bir kısmını aynen kullanarak; “... *Her halde aynı devire ait olan bu iki hadise, o aralık sade dile doğru yeni bir cereyan başladığını bize gösteriyor.*” cümlesiyle Türkî-i Basît'i bir *cereyan* olarak niteler.⁴⁴

Köprülü'nün ardından aynı konu üzerinde görüş beyan edenlerden biri de Nihal Atsız'dır. Atsız da, ihtiyatı elden bırakarak Türkî-i Basît'i *dilde milliyetperverlik* olarak niteler ki bu tarihe dıştan bir yaklaşımdır. Zira milliyetperverlik kavramının bugün için geçerli olan anlamı Fransız ihtilalinin sonucunda ortaya çıkmıştır. XV. yüzyılın sonlarıyla XVI. yüzyılın başlarında bu manada bir cereyanın olamayacağı ve olmadığı tarihi bir realitedir.⁴⁵ Türkî-i Basît'le ilgili olarak; “*Türkiye’de Osmanlı sülâlesi hâkim olduktan sonra Acem taklidi Divân edebiyatının kuvvetle yayılarak millî dil ve kültürümüzü şiddetle tehdit etmesi üzerine XV. asrın sonlarında Türkiye’de bir dilde milliyetperverlik cereyanı baş gösterdi. Aruz vezniyle olmakla beraber, yalnız Türkçe sözler ve hatta Türkçe teşbihlerle şiir yazmak cereyanı olan bu Türkçülüğe Türkî-i Basît (saf Türkçe) cereyanı denir. Bu cereyanın mümessilleri asıl halk şairlerinden değil, Divân edebiyatı müntesipleri arasından yetiştiği için şiirlerini millî vezinle*

⁴³ M. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 68.

⁴⁴ Sadettin Nüzhet Ergun, **Tanzimat’a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri**, İstanbul 1931, s. 214

⁴⁵ Ziya Avşar, “Türkî-i Basît’i Yeniden Tartışmak”, **Bilig** 18/Yaz 2001, s. 135

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

değil aruzla yazmışlardır."⁴⁶ diyen Atsız, bu cereyanın ilk mümessili olarak XV. asrın sonunda yaşamış olan Aydınlı Visalî'yi gösterir.

Agah Sırrı Levend, Köprülü'nün görüşünü kabul ederek benimser ancak Türkî-i Basît'ten *yol ve hareket* diye bahseder: "XV. yüzyıl sonlarında çok sade bir dille bazı manzumelerin yazıldığı görülür. Bu manzumelerin sahibi Aydınlı Visalî'den sonra, XVI. yüzyılda Tatablalı Mahremî ile Edirneli Nazmî bu 'yol'u devam ettirmek istemişlerdir. Bu iki şairin 'Türkî-i Basît' adı verilen bu manzumeleri aruz ölçüsüyle yazılmış olmakla birlikte, çok sade bir dille kaleme alınmıştır. İçinde hiçbir yabancı kelime yoktur. Bu hareketi divan diline karşı bir tepki sayabiliriz... Bu gayreti geçici bir heves değil, belki bilinç altında gizlenen ve zaman zaman kendini duyuran bir özlem olarak kabul etmek, elbette daha doğrudur. Bu gibi eserler yalnız kişinin isteğiyle doğmuş olamaz. Bunların meydana gelebilmesi için şüphesiz bazı çevrelerin de bulunması gerekir. Bu çevreler Türk toplumunda hiçbir zaman eksik olmamıştır." diyen Agâh Sırrı Türkî-i Basît'i belki bilinç altında gizlenen bir özlem olarak yorumlar ve Türkî-i Basît'le oluşturulan manzumeleri; "... çok defa lirizmden ve sanat değerinden yoksundur, bu yüzden zamanında bir iz bırakmamıştır." diye niteledikten sonra; "Mahremî ile Nazmî'den sonra bu yolda yürüyen olmadı ve bu güzel teşebbüs bir çığır açmadan kaybolup gitti." şeklinde değerlendirir.⁴⁷

Hasibe Mazıoğlu, Türkî-i Basît'i; XV. yüzyılda edebiyat dilinin Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar yüzünden çok ağırlaşması sebebiyle Divân edebiyatında sadeleşme dediğimiz akım yine bu yüzyılda şiir diline karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır görüşüyle bir *akım* olarak kabul eder ve Aydınlı Visalî'yi zayıf bir şair olarak addeder. XV. yüzyılda şiir dilinde başlayan sadeleşme ve yerlileşme hareketi XVI. yüzyılda yalnız iki şairde bilinçli olarak devam eder diyen Mazıoğlu, Bunların Tatablalı Mahremî ve Edirneli Nazmî olduğunu ve bu iki şairin bütün şiirlerini Arapça ve Farsçayı kullanmadan yazmadıklarını ancak bir bölüm şiirlerinde yabancı kelimeleri hiç kullanmadıklarını belirtir. Bu iki şairin yapmak istedikleri davranışın gerçekten çok önemli olduğunu vurgulayan Mazıoğlu, Türkî-i Basît'in sona ermesinin nedenlerini üç maddede toplar:

⁴⁶ Nihal Atsız, "XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti", Arkadaş Basımevi. İstanbul 1934, s. 1.

⁴⁷ Agâh Sırrı Levend; **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TTK. Yayinevi, Ankara 1960, s. 76-77.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

1- Türkçe 3-4 yüzyıldır aruza uygulanmakla birlikte aruz ölçüsüyle ve öz Türkçe kelimelerle güzel ve ahenkli şiir söylemek kolay değildir.

2- Divân edebiyatı estetiğine uygun güzel ve ahenkli şiir söylemek İran modellerinde olduğu gibi özeni göstermeyi gerektirir. Bu yüzden şairler Türkî-i Basît denen basit Türkçeyle yazmayı küümsemişlerdir.

3- Mahremî ile Nazmî'nin sanatçı kişilikleri çok zayıf olduğu için Türkî-i Basît'le yazdıkları şiirleriyle edebiyat alanında bir ilgi yaratamamışlar ve başka şairlerde bu yolda bir heves uyandıramamışlardır.⁴⁸

Faruk Kadri Timurtaş da Türkî-i Basît'in bir cereyan olduğu görüşündedir: "XV. yüzyılın sonunda aruz vezniyle, fakat çok sade bir dille şiir söyleyen Aydınî Visalî adlı bir şair ortaya çıkmıştır. Visalî ile başlayan bu sade Türkçe yazmak merakı, XVI. yüzyılda daha da kuvvetlenmiş; Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî'nin temsil ettiği 'basit Türkçe' cereyanı doğmuştur. Yalnız, bu şairler birinci sınıf şairler olmadıkları için bu teşebbüs başarıya ulaşmamış ve devam edememiştir."⁴⁹

Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde konuyla ilgili olarak "Türk Dili için Çalışmalar ve Basit Türkçe Cereyanı" başlığıyla bir bölüm açarak Türkî-i Basît şairlerinin Türkçe konusundaki duyarlıklarından övgüyle bahseder. Edirneli Nazmî'nin sade Türkçe ile yazmayı sanat telakkî etmesine bağlar ve "... Aynı manzumeler, Türkî-i Basît ile şiir söylemenin bu asrın birinci yarısında ve bazı mahfillerde hem bir marifet, hem de bir moda haline geldiğini düşündürüyor. Bu marifete asrın daha başka şairlerinin de iltifat etmiş olması çok mümkün ve muhtemeldir. Nazmî'nin halis Türkçe şiirleri Türkçe kelimelerin isabetle ve bilerek seçilişi yönünden de mühimdir. Aynı manzumeler Türkçenin XVI. asırda yaşamakta olan bazı eski sigâlarını, eski tasrîf ve tasarruflarını göstermektedir. Bir kısım Türkçe kelimelerin bu asırda hangi manada kullanıldığını da bu şiirlerden öğrenmek mümkündür. Şair Türkçe manzumelerinde Türk dilinin bir cinaslar ve mecazlar lisanı oluşuna bilhassa cinaslı kafiyelerinde dikkat etmiş, bu şiirlere Türkçenin cinas zevkini de işlemiştir."⁵⁰

⁴⁸ Hasibe Mazıoğlu; "Divân Edebiyatında Sadeleşme Akımı", **Türk Dili**, C. XIV (1964-1965), s. 609-612.

⁴⁹ Faruk Kadri Timurtaş; **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilâyet Yayınları, İstanbul 1981, s. 86.

⁵⁰ Nihat Sami Banarlı; **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB.Yayınları, İstanbul 1987, C.I s. 623.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

diyerek, Türkî-i Basît ile yazmayı, *sanat* ve *moda* olarak değerlendirir. Kelime anlamı olarak da *halis Türkçe* ifadesini kullanır.

Ahmet Kabaklı da Türkî-i Basît'i *edebî akım* olarak kabul eder ve "*Türk edebiyatında, bütün şartları ile akımlar gelişmiş olduğu söylenemez, ancak Tanzimat'tan önce eski edebiyatımızda; Tasavvuf, Türkî-i Basît, Sebki Hindî ve yerlileşme gibi fikir sanat akımları ve devirleri birer edebî akım gibi düşünülebilir.*" dedikten sonra; "*Türk Edebiyatında Akımlar*" başlığı altında Türkî-i Basît'e değinir. Kabaklı Türkî-i Basît'i "*XV. ve XVI. yüzyıllarda Türk Divan şiiri içinde dilde Türkçecilik, biçim ve özde yenilik yapmak isteyen bir akımdır.*" şeklinde tanımlar. Daha sonra Türkî-i Basît'le ilgili gerekçeyi şöyle açıklar: "*XIV. ve XV. yüzyıllarda az çok sade bir dille yazan divân şairleri, zaman geçtikçe kaba ve zevksiz buldukları Türkçe kelimeleri daha az kullanır oldular; şiirimizi yabancı sözcüklerle doldurmaya başladılar. Böylece klâsik İran edebiyatı örneğine uygulanmak istenen Türk şiir dili kendi kişilik ve zenginliğini kaybediyordu. İşte bu hal o çağlarda pek kuvvetli olmayan, hatta zayıf denebilecek bir tepki ile karşılandı. Bu tepkiden Türkî-i Basît akımı doğdu. Bu akım ne yazık ki, ömürsüz ve süreksiz olmuştur. Çünkü asıl büyük şairler, bu mutlu teşebbüse katılmadığı gibi sonraki yüzyıllarda bunu izleyenler de görülmemiştir.*"⁵¹

Mustafa Özkan'ın Türkî-i Basît'le ilgili düşünceleri Nihal Atsız'la aynı doğrultudadır. O da Atsız gibi Türkî-i Basît'i *dilde milliyetçilik hareketi* olarak adlandırır ve "*... aruz vezniyle ve Divan edebiyatı nazım şekilleriyle olmakla birlikte, yalnız Türkçe kelimelerle, hatta yalnız Türkçe benzetmelerle şiir yazmak şeklinde gelişen bu harekete Türkî-i Basît (sade Türkçe) hareketi adı verilir. Bu hareket XV. ve XVI. yüzyıllarda Arapça ve Farsçanın Türkçeyi kuşatmasına karşı Türk dilini savunmak ve Türkçe kelimelerle de aruz ölçüsüyle şiir yazılabileceğini göstermek gayesini taşır.*"⁵² diyerek düşüncelerini belirtir.

Özcan Türek, XIII-XVI. yüzyıl Dîvân şiirini incelediği çalışmasında Türkî-i Basît'le ilgili olarak; XV. yüzyılın sonlarında Aydınlı Visalînin başlattığı Türkî-i Basît akımını, XVI. yüzyılda Tatablâlı Mahremî ve Edirneli Nazmî sürdürürler şeklinde konuya bir giriş yaptıktan sonra, Türkçe sözcüklerin aruza uygulanmasının zorluğu ve bu şairlerin güçlü olmayışları nedenleriyle bu akımın

⁵¹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. I, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 319-320.

⁵² Mustafa Özkan, "Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît Hareketi", *İlmî Araştırmalar*, S. 5, İstanbul 1997, s. 233; *Tarih İçinde Türk Dili*, "Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît (Sade Türkçe) Hareketi", Filiz Kitabevi, İstanbul 1999, s. 161.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

yaşamalarının sağlanamadığından bahseder. Türek, Türkî-i Basît'e gerekçe olarak; "*Türkî-i Basît akımı Türkçeyi kaba, ahenksiz ve yetersiz bulan görüşe tepki olarak çıkmıştır. Kırılan Türklük gururundan başka halkın giderek yüksek zümre yazınına anlayamaz oluşu da bu akımın doğuş nedeni olmuştur.*"⁵³ görüşünü ileri sürer ve Türkî-i Basît'i bir *akım* olarak niteler.

Buraya kadar konu hakkında söylenenler ortaya şu sonucu çıkarmaktadır: Köprülü, Türkî-i Basît'i bir *akım*, bir *sanat* olarak nitelemiştir. Köprülü'nün Türkî-i Basît'in bir edebî akım olduğuna ilişkin görüşünü ortaya koymasından sonra bu yaklaşım Köprülü'den sonra gelen araştırmacılar için genel bir kanaat oluşturmuştur. Köprülü'den sonra, Türkî-i Basît bir *edebiyat akımı*, *milliyetperverlik*, *cereyan* vb. adlandırmalarla anılmıştır. Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri'ni gündeme getiren Köprülü, Aydınli Visâlî adından hiç bahsetmez. Ancak Türkî-i Basît ile ilgili görüşlerini sergilediğimiz araştırmacılar Aydınli Visâlî'yi ilk temsilci olarak gösterirler.

Yukarıda ağırlıklı olarak görüşlerini sıraladığımız araştırmacılar dışında Türkî-i Basît hakkında benzer düşüncelerle fikir beyan eden dolayısıyla da yaptıkları inceleme ve değerlendirmelerde hep Köprülü'nün takipçileri olan diğer araştırmacıların görüşlerine de kısaca değinmekte fayda görüyoruz: "*Arap ve Fars dillerinin Türkçe üzerindeki etkisi karşısında millî bir akım temsilcisi olarak ortaya çıkan Türkî-i Basîtçiler edebiyat tarihimizde önemli bir yer almışlardır.*" diyen M. Orhan Soysal,⁵⁴Türkî-i Basît'i bir *akım* olarak tanımlayanlar arasında yer alır

Halil Erdoğan Cengiz, "*XV. yüzyılda Aydınli Visâlî'nin denediği aruz vezni ile fakat içinde yabancı kelime ve tamlamalar bulunmamak şartıyla saf halk dili ve halk dilindeki mecâzları, cinasları, atasözleri deyimleri kullanarak şiir yazmak yolu... Türkî-i Basît cereyanı denilen sade bir Türkçe ile şiir yazma akımı...*"⁵⁵ şeklindeki yaklaşımıyla Türkî-i Basît'i önce "*yol*" olarak adlandırmış, ancak daha sonra Köprülü'ye katılarak bir *akım* diye nitelemiştir.

Cem Dilçin de "... *Bu yolda basit ve sade bir Türkçeyle yazılan şiirlere 'Basît-nâme' ya da 'Türkî-i Basît' denilmiştir...*" diyerek Türkî-i Basît için başta '*yol*' ve '*Basît-nâme*' gibi farklı adlandırmalarda bulunup, daha sonra da; "...*Türkî-i Basît tarzında...*"

⁵³ Özcan Türek, *Dîvân Şiiri, XIII.-XVI. Yüzyıl*, Kalite Matbaası, Ankara 1976, s. 156.

⁵⁴ M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1978, s. 331

⁵⁵ Halil Erdoğan Cengiz, *Dîvân Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1983, s. 284

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

diyen ancak sonunda “...bu akım etkili olmamış...”⁵⁶ ifadesini kullanarak Köprülü’nün görüşünü benimsemiştir.

Şemsettin Kutlu, “*Türkî-i Basît (Yalın Türkçe) diye bir çığır -belki bir kampanya- açmış olmaları... ancak yeterince güçlü bir kültüre ve sanat yeteneğine sahip olmamaları ve kendilerinden sonra kimsenin izlerinden yürümemiş bulunması Edirneli Nazmî ve arkadaşının başlattığı bu çığırın başarıya ulaşmasını engellemiştir*”⁵⁷ sözleriyle Türkî-i Basît için “Çığır”, “kampanya” şeklinde farklı tanımlamalar yapmıştır.

Rasih Erkul “*XV. yüzyıl sonlarında, şiir dilindeki bu duruma tepki olarak bir anlayış ortaya çıkar*” sözleriyle önce Türkî-i Basît’i bir “anlayış” olarak nitelemiş ve sonra devam ederek; “... ancak, kendileri iddialarını ispatlayacak güçte, usta şairler olmamaları, şiirlerinde pek çok teknik hata bulunması yüzünden bu tarz, divân şiirinde güçlü bir akıma dönüşemeyip, bir iddiadan ibaret kalır. Ancak yine de şiirdeki amaçları ve estetik özellikleriyle dikkat çeken bir edebî oluşum ortaya çıkmıştır.”⁵⁸ şeklinde değerlendirmiştir.

Türkî-i Basît-i bir akım olarak kabul eden araştırmacılardan biri de “...Osmanlıca adı verilen yazı dili konuşma dilinden gittikçe uzaklaşarak, eğitim görmüş bir azınlığın yazı dili durumuna gelmiş... İşte Türkî-i Basît akımı, dildeki bu değişmeye karşı çıkan tek akım olmuştur.”⁵⁹ yaklaşımıyla Kemal Bek’tir.

Konu hakkında düşünce belirten son zikredeğimiz araştırmacı Birol İpek, Türkî-i Basît’i makalesinin başlığından itibaren “*Türkçecilik Akımı*” olarak nitelemiştir.⁶⁰ Bu araştırmacının makalesinde Avşar, Köksal ve Mermer’in çalışmalarını hiç görmediği ya da kullanmadığı! anlaşılıyor ki bizce bu konuda yapılmış bir araştırma için büyük bir eksiklik.

Türkî-i Basît’e Farklı Yaklaşımlar

Türkî-i Basît’i buraya kadar aktardığımız alışlagelen kabul edilişlerin kısmen ya da tamamen dışında gören araştırmacılar da

⁵⁶ Cem Dilçin, “Divân Şiirinde Gazel”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı (Divân Şiiri)*, TDK Yay., S. 415-417, 1986, s. 170.

⁵⁷ Şemsettin Kutlu, *Divân Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 132

⁵⁸ Rasih Erkul, *Eski Türk Edebiyatı*, Öğreti Yay., Ankara 2004, s. 126

⁵⁹ Kemâl Bek; *Metin İncelemeleriyle Sözlü Yazın Dönemi’nden Tanzimat Dönemi’ne Eski Türk Yazını*, Donkişot Yay., İstanbul 2004, s. 328

⁶⁰ Birol İpek, “Türkçecilik Akımı ve Temsilcileri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. XCVIII, S. 690, (Haziran 2009), s. 531-543.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

vardır. Şimdi de tespitlerimiz çerçevesinde bu görüşlere bir göz atalım.

Abdülbaki Gölpınarlı, Divan şiiri'ne yönelik neşrettiği serinin XV. ve XVI. yüzyılına ait nüshasında konuya alışılmışın dışında bir yaklaşımda bulunur ve Türkî-i Basît hakkında şunları ifade eder: “*Bu asırda Mahremî ve Nazmî adlı iki şairde o zamana kadar rastlanmayan bir hususiyet görmekteyiz. Bu iki şair aruzla yazdıkları bazı şiirlerde Arapça ve Farsça terkipler kullanmamışlar, böylece Türkî-i Basît denen bir tarz meydana getirmişlerdir. Dil bakımından gerçekten de pek mühim olan bu iş, bir yandan aruzla öz Türkçe şiir yazmanın güçlüğü ve bu veznin Türkçeye intibak edebilmesinin mümkün olmayışı, bir yandan da bu şairlerin şairlik bakımından pek aşağı bir mertebede bulunuşları dolayısıyla ancak bir fantezi halinde kalmış sonradan bazı şairler, böyle bir çeşit de bulunsun diye Türkî-i Basît'le birkaç şiir yazmışlardır.*”⁶¹

Gölpınarlı, Türkî-i Basît'i bir tarz olarak niteler. Dil bakımından gerçekten de pek mühim bir iş olarak değerlendirir; ancak şairlerinin kabiliyetlerinin çok sınırlı olması sebebiyle Türkî-i Basît'in bir fantezi olarak kaldığını belirtir.

Ali Fehmi Karamanoğlu; başlangıcından bugüne Türk dilinin gelişimini irdelediği Türk Dili isimli incelemesinde, Türkî-i Basît'e geniş bir perspektiften bakarak, “*II. Murad'ın Mercimek Ahmed'e yeniden yaptırdığı Kabusnâme tercümesi daha sonra Fuad Köprülü'nün Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri saydığı Tatavralı Mahremî ile Edirneli Nazmî'nin Türkî-i Basît hareketi ve benzerleri, şair Nabî'nin şikayetleri, tarihçi Es'ad Efendi'nin düşünceleri sadeleştirme yolunda münferit hareketler olmaktan öteye gidemez. Münferit de olsa Türk toplumunda bir sade dil arzusunun varlığını gösteren bu hareketlerin şuurlu bir milliyetçilik veya Türkçülük düşüncesi ile ortaya atılmış olabileceği söylenemez. Zaten modern (batı) ortamı ile milliyet ve milliyetçilik kavramları bize batıya yöneldikten sonra oradan gelmiş fikir ve hareketlerdir. Osmanlıca içindeki son ve farklı gelişmeler Tanzimat'tan sonra yani batı tesirinde Türk edebiyatı ve fikriyatı içerisinde olmuştur.*”⁶² diyen Karamanoğlu, Türkî-i Basît temsilcilerini bir sadeleşme çabası içerisinde görür; ancak bu çabaları münferit birtakım hareketler olarak değerlendirerek Türkî-i Basît'in bir akım olmadığını ifade eder.

⁶¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Divân Şiiri, XV-XVI. Yüzyıllar*, Varlık Yay., İstanbul 1954, s. 8

⁶² Ali Fehmi Karamanoğlu; *Türk Dili*, İstanbul 1978. s. 86-87.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Vasfî Mahir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi'nin Edirneli Nazmî maddesinde; Köprülü'nün düşünce ve tekliflerini devam ettirmekle birlikte bu görüşleri bir yönüyle paylaşmaz:

Edirneli Nazmî'nin "... *Türkî-i Basît ile yazmış olduğu şiirler Türk nazmında yeni bir şey değildir. Nazmî'nin şiirlerinde görülen dil ve eda, XIII. ve XIV. yüzyıllardaki Türk nazım eserlerinde yer almış ve tekâmül ederek Nazmî'nin devrinde Bakî'nin şiiri haline gelmiştir. Şimdi Nazmî'nin onu tekrar yaşatması bir ilerilik, bir millîlik değil, bilâkis geriliktir. Türkî-i Basît ile yazmış, ama şiir yazmamış, basit olmayan Türkçeyle yazdıkları daha güzel. Eğer Nazmî Türkî-i Basît ile Bakî'deki ahenk ve edaya eşit şiir yazsaydı veya yazdıkları bu evsafa olmakla beraber edebiyatımızda daha evvel de, zamanında da başka örneği bulunmasaydı, o zaman işi çok manalı ve değerli olurdu.*"⁶³ şeklindeki yorumuyla ciddi bir şekilde eleştirir. Kocatürk'e göre Nazmî bir şey yapmak istemiş; fakat yaptığı şey canlı ve sevimli olmamış, belki de istediğini yapamamıştır. Hareketi, XVI. yüzyılın gerçeklerine uygun düşmemiştir. "*Türkî-i Basît'le yazdığı şiirleri devrinde hiç tanınmadığı ve sevilmediği gibi hiç kimse de Fuad Köprülü kadar kendisine değer vermemiştir.*" sözleriyle Köprülü'nün Millî Edebiyat Cereyanı'nın İlk Mübeşşirleri adlı eserine gönderme yapar. "*Köprülü'nün samimiyetle ve heyecanla lanse etmesine rağmen devrimizde de hiç kimse tarafından okunmamış, tutulmamış, benimsenmemiştir.*"⁶⁴ diyerek Köprülü'nün tüm gayretinin de boşa gittiğini ifade eder.

Son devir Türkologlarından Walter G. Andrews konuya daha serbest ve farklı yaklaşıma çalışmıştır.

"*XVI. yüzyılda bildiğimiz iki şair, Edirneli Nazmî ve Tatalı Mahremî, Divan şiiri sözdağarında köklü değişiklikler yapmaya çalıştılar, Farsça ve Arapça kelimelerin yerine Türkçe karşılıklarını kullanma yolunu tuttular. Türkî-i Basît diye bilinen bu girişimden bugüne yalnızca Edirneli Nazmî'nin 286 şiiri kalmıştır. Bu girişim, çoğu zaman, 'Türk millî ruhunun' veya 'Türk millî dilinin' yabancı bir edebiyat geleneğinin tahakkümüne başkaldırısı olarak nitelenir. Türk milliyetçiliğinin XVI. yüzyıl bağlamında anakronistik bir kavram olmadığı konusunu bir tarafa bırakalım. Şu var ki, Türkî-i Basît'in inceleniş şekli, böyle bir akımın yarattığı meselelerin ele alınış şeklini sağlayamamıştır. Bu girişim hem takipçiler yaratma bakımından, hem de Divân şiirinin söz dağarının geleneksel akışını*

⁶³ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964, s. 355.

⁶⁴ Vasfî Mahir Kocatürk, *a.g.e.* s. 355.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

değiştirme bakımından başarısız olmuştur. Her şeyden önce önem verilmesi gereken konu budur."⁶⁵

Andrews'ın meseleye yaklaşımı sorgulayan ve kuşku taşıyan bir tarzdadır. Bu görüşlerinin yanı sıra, edebiyat tarihçilerinden Vasfi Mahir Kocatürk'ün Türkî-i Basît hareketinin Türk edebiyat tarihindeki yerini daha doğru biçimde değerlendirdiğini söyler.⁶⁶

Yusuf Ziya Öksüz; XV. ve XVI. yüzyılda dilin içinde bulunduğu durumu özetledikten sonra; "... İşte dil ve ifade, tam bu çıkmaz içerisindeyken, bu yüzyılın başlarında 'Dilde Mahallileşme' cereyanı da diyebileceğimiz bir hareket baş gösterdi. Aruz vezniyle olmakla beraber, yalnız Türkçe sözlerle şiir yazmak akımı olan bu hareket 'Türkî-i Basît' diye adlandırılmıştır..."

Bu hareket, ister Arapça ve Farsça yabancı kelimelerin Türk edebî dilinde, fazlaca yer almasına karşı bir kısım aydınlar arasında uyanan şuurlu bir hoşnutsuzluktan; isterse, sadece temiz Türkçe kelimelerle de şiirler yazılıp yazılamayacağını denemekten doğan bir merakın eseri olsun, pek başarıya ulaştığı söylenemez. Bu hareketin başarıya ulaşmamış olmasına, devrin klâsik dil ve zevkine fazlaca bağlı olan genel bir anlayışın yanında, bu sahada kuvvetli temsilcilerin var oluşu da sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca bu dili sadeleştirme hareketinin, kuvvetli temsilciler bulamamış olması da, ayrı bir sebep olarak sayılabilir. Fakat, bu hareket başarısız da kalmış olsa, temiz Türkçenin Osmanlı-Türk topluluğunda kendisini her vesileyle hissettiren devamlı bir hayata sahip olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemli sayılmalıdır."⁶⁷ diyerek Türkî-i Basît'i bir hareket olarak niteler ve önemini vurgular.

Burhanettin Çakım Türkî-i Basît için; "... bilinçli bir şekilde başlatılan dilin sadeliğini koruma hareketidir. Bu fikri savunan şairler, Arapça ve Farsçanın Türkçeyi kuşatmasına karşı Türk dilini savunmuşlar... sade Türkçe ile şiir yazarak, yaygınlaşmaya başlayan Osmanlı yazı diline karşı bir tepki ortaya koymuşlardır."⁶⁸ diyerek Türkî-i Basît'i bir hareket ve bir tepki olarak değerlendirir.

⁶⁵ Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, Çev., T. Güney, İletişim Yay., İstanbul 2000, s. 75-76.

⁶⁶ Walter G. Andrews a.g.e., s. 76 (9 no'lu dipnot)

⁶⁷ Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, TDK. Yay., Ankara 1995, s. 9-10.

⁶⁸ Burhanettin Çakım, "Türkî-i Basît Akımı", *Türk Yurdu*, S. 104, Nisan 1996, s. 49.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Türkî-İ Basît'e Eleştiri ve İtirazlar

Türkî-i Basît üzerine dile getirilen bu görüşlerden sonra Türkî-i Basît'i, temsilcilerini ve konu üzerinde bugüne kadar ileri sürülen görüşleri irdeleyen, eleştiren ve Türkî-i Basît'i haklı olarak tartışma zeminine kaydıran 3 önemli makale ve bir de kitap yayımlanmıştır. Bu makalelerden ilki, aynı zamanda Edirneli Nazmî ve Dîvânî'nin bir kısmı üzerine doktora tezi hazırlayan Ziya Avşar,⁶⁹ diğer iki makalenin sahibi Edirneli Nazmî'nin Mecma'ü'n-nezâ'ir adlı eseri üzerine doktora tezi hazırlayan M. Fatih Köksal⁷⁰ ve Türkî-i Basît ve Aydınî Visâli'nin Şiirleri isimli kitabı yayımlayan Ahmet Mermer'dir.⁷¹ Şimdi de bu araştırmaları inceleyelim.

Ziya Avşar, önce doktora tezinin inceleme kısmında Türkî-i Basît üzerinde durmuş;⁷² daha sonra bu kısmı genişletilmiş şekliyle bir makale olarak yayınlamıştır. Avşar, "Türkî-i Basît'i Yeniden Tartışmak" başlığını taşıyan yazısında konuyu tüm yönleriyle ele almış bugüne kadar ele alınmayan veya düşünülmemiş yönleriyle Türkî-i Basît'i irdelemiş ve tartışmayı başlatmıştır. Avşar; Edirneli Nazmî'nin Divânî'ndan bahseder ve

*"Türkî-i Basît ile yazılmış şiirlerin niteliği hakkında verilen bilgiler onun terkipsiz ve sade bir dille yazıldığı... Ancak burada ilgi çekici bir durum var: Edirneli Nazmî müfretler kısmındaki bazı beyitlere Türkî-i Basît ibaresi koymuştur... Halbuki Türkî-i Basît'e ait bilgiler ışığında 14 beyit daha vardır. Fakat Nazmî onlar için Türkî-i Basît kaydı düşmemiş... O halde Türkî-i Basît'i tayin eden yeni kıstaslar bulma gereği vardır."*⁷³ diyerek bu başlığın niçin bazı şiirler için kullanıldığı halde bazıları için kullanılmadığını sorgular.

Köprülü'nün büyük bir heyecanla karşıladığı bu hareketin bir divan oluşturacak kadar şiir veren Nazmî tarafından çok önemli görülmediğini söyler ve "*Şair hasb-i hal ve arz-ı hallerinde Türkî-i Basît ile şiir söylediğine dair en ufak bir değinmeye bile lüzum*

⁶⁹ Ziya Avşar, "Türkî-i Basît'i Yeniden Tartışmak", **Bilig** 18/Yaz 2001, s. 127-141, **Edirneli Nazmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Türkî-i Basît ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekil ve Türleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1998.

⁷⁰ M. Fatih Köksal, "Orijinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına Yeni Bakışlar", **Bilig** 20/Kış 2002, s. 101-122; "Edirneli Nazmî'nin Yayımlanmamış Türkî-i Basît Şiirleri", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Niğde 2004, s. 63-82; **Edirneli Nazmî-Mecma'ü'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)** 3 Cilt, Hacettepe Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2001.

⁷¹ Ahmet Mermer, **Türkî-i Basît ve Aydınî Visâli'nin Şiirleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

⁷² Ziya Avşar, a.g.t., s. LIX-LXXIV

⁷³ Ziya Avşar, a.g.m., s. 131

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

hissetmez."⁷⁴ diyerek bu tür faaliyetleri, kendisine özgü bir heves olarak saklı tutmasının manidâr olduğunu belirtir.

Avşar, Türkî-i Basît ismini de sorgular: Yaygın kabullenişe göre Türkî-i Basît bir edebî akım veya harekettir. Ancak akımların ortaya çıkışında ortak bir duyuş ve düşünce etrafında birleşmenin esas olduğu düşünülürse bugünkü bilgiler Türkî-i Basît'in ortak bir anlayış haline gelmediğidir iddiasıyla Avşar, birçok araştırmacının üzerinde ittifak ettiği Türkî-i Basît'in ilk temsilcisinin Aydınlı Visalî olduğu görüşüne de karşı çıkar -ki daha sonra Köksal ve Mermer de bu görüşe katılırlar- ve "*Aydınli Visalî'nin Türkî-i Basît ile şiirler yazdığı bir tevâtürden ibarettir*"⁷⁵ diyerek Visalî'nin bu oluşum içinde yer almadığını vurgularken Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirlerini gündeme getiren Köprülü'nün de Visalî adında birinden söz etmediğinin altını çizer. Geriye kalan Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî'nin hayat çizgilerini kesiştirmenin zorluğu Türkî-i Basît ismine cereyan denmesini güçleştirdiği kanaatine varır.

Avşar, itirazlarına hiçbir araştırmacının dikkat etmediği bir başka yöne dikkat çekerek devam eder: "*Terkipsiz sade bir Türkçe ile yazmayı amaçlayan hareketin adının terkipli olması biraz tuhaf görünüyor. İşin içinde şuur boyutunun olmadığı buradan anlaşılıyor. Türkî-i Basît sade Türkçe demek olduğuna göre bu nitelemenin dışında başka bir Türkçe daha vardır ve Türkî-i Basît'i de içine alan bir genişlik ihtiva eder. Nazmî Türkî-i Basît'le yazdığı hiçbir şiirinde bu tasnifin dışında kalan Türkçeyi kötüleyen bir ifade hatta bir imâyla bile karşısına almamıştır. Eğer Türkî-i Basît sonradan sanıldığı gibi, bir tepki, Türkçecilik kavgası ve milliyetperverlik hareketi olsaydı Türkî-i Basît şiirlerinin bu sanıların bayraktarlığını yapması kaçınılmaz olurdu. Böyle bir durum vaki olmadığına göre Türkî-i Basît'i Türkçeye çeşni getiren münferit bir girişim saymak da mümkündür.*"⁷⁶ dedikten sonra yazısının son bölümünde Türkî-i Basît'in bir akım olmadığı, mahallileşme akımının bir sonucu olduğunu söyleyen Avşar, şöyle devam eder. "*Türkî-i Basît, mahallileşme hareketine bağlı bir kol olarak ortaya çıkmış ve harekete, atasözü, deyim ve konuşma dili dışında, arkaik kelimeleri de içine alan ve daha sade bir dille söylenen yeni bir tarzı teklif etmiştir. Sanırım Türkî-i Basît'in tarihi hükmü budur.*"⁷⁷

⁷⁴ Ziya Avşar, a.g.m., s. 132

⁷⁵ Ziya Avşar, a.g.m., s. 133

⁷⁶ Ziya Avşar, a.g.m., s. 134

⁷⁷ Ziya Avşar, a.g.m., s. 139

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Avşar'dan sonra Köksal da hem doktora tezinde hem de yazmış olduğu iki makalesinde konu üzerinde değerlendirmeler yapar; “*Terim olarak adına sadece Edirneli Nazmî'nin Divânı'nda rastlanan Türkî-i Basît'i 'cereyan, akım, hareket' vs. gibi adlarla nitelendirmenin ne derece doğru olduğunun tartışmaya açık olduğu*”nu vurgular ve “*ilk defa Köprülü tarafından kullanılan ve genellikle sorgulanmadan kabul ve tekrar edile gelen Türkî-i Basît Cereyanı kavramı üzerinde tartışılması gereken bir ifadedir.*”⁷⁸ düşüncesiyle, Avşar'ın Türkî-i Basît'in bir akımı oluşturacak özellikleri bünyesinde barındırmadığı tespitine önemli ölçüde katıldığını belirtir ve Türkî-i Basît'in bir akım olmadığını altını çizer. Ayrıca Köksal yazılarında Nazmî'nin orijinal bir şair olduğunu, divanının tertibinden kullandığı aruz kalıplarına kadar farklılık gösterdiğini, Türkî-i Basît'in de bu farklılıklardan biri sayıldığını ve Şeyh Galib'e atfedilen Türkî-i Basît başlıklı şiirin ona ait olmasında tereddüdünün bulunduğunu ifade eder. Bu tereddüde daha sora Mermer de katılacaktır.

Türkî-i Basît hakkında son zamanlarda yapılan kıymetli araştırmalardan biri de Ahmet Mermer'in yayınladığı “*Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*”⁷⁹ isimli kitaptır. Aydınlı Visâlî'nin şiirlerinin eski ve yeni harfli olarak bulunduğu eserde, Visâlî'nin 61 gazeli ve 1 murabbainın yer aldığı bilinmeyen bir nazire mecmuası da tanıtılır ve mecmuanın metin dökümü verilir. Eserin giriş kısmında ise Türkî-i Basît'in değerlendirildiği bir bölüm yer almaktadır. Mermer, Türkî-i Basît'i; “*Köprülü-zâde Mehmed Fuad'ın 1928 yılında 16. yüzyıl şairlerinden Edirneli Nazmî'nin 'Divân'ını ortaya çıkarmasıyla, bugüne kadar bir tek bu şairin divanında görülen bazı şiirlerin başlığında kullanılan bir adlandırmadır.*”⁸⁰ şeklinde tanımladıktan sonra Türkî-i Basît meselesini tüm yönleriyle ele alır. Mermer de Türkî-i Basît'in bir akım mı yoksa hareket mi olduğu tartışmalarına katılır. Edebiyat alanında edebî akımın belli bir grubun belli ölçüler içinde belli takipçileriyle düşünülmesi gerektiğini ve bunlara da Türkî-i Basît'in özelliklerinin cevap vermediğini, ayrıca Edirneli Nazmî'nin Divânı'nda yer alan sade Türkçe ile yazılmış manzumelerin Divân edebiyatında ilk defa ortaya çıkan manzumeler olmadığını bu edebiyatın başlangıcından beri bazı şairlerin (Karamanlı Aynî, Kütahyalı Rahîmî, Sabâyî, Atâ vb.) divanlarında az sayıda da

⁷⁸ M. Fatih Köksal, “Orijinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Divân'ına Yeni Bakışlar”, *Bilig* 20/Kış 2002, s. 116

⁷⁹ Ahmet Mermer, *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

⁸⁰ Ahmet Mermer, a.g.e., s. 11

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

olsa benzer şiirlerin olduğunu söyleyerek, Türkî-i Basît'in bir akım olmasının mümkün görülmediğini söyler.⁸¹

Mermer, Türkî Basît'ten hareketle sözü mahallileşmeye de getirerek; Türkçenin konuşma sentaksı üzerine kurulduğunu, dolayısıyla bu edebiyatta mahallileşmeden söz etmenin mahalli olmayan eserlerin varlığını kabul etmek demek olduğunu, bunun da Divân şiirinin gerçeğine aykırı olduğunu söyler ve bunun gerekçesini; “*Divân şiiri Türkçenin doğal sesi ve söyleyişi üzerine kurulmuştur. Başka dillerden alınıp Türkçeleştirilen kelimelerden hareketle Divân şiirine farklı gözle bakmak ne ölçüde doğru olur? Divân edebiyatının dili Türkçedir. Divan şiirinde Türkçe her hali ve görüntüsüyle üst seviyede bir sanat dili kimliği kazanmıştır. Bu kimlikte Türk dilinin atasözleri ve deyimlerinden halk söyleyişlerine, hece vezninden terkipsiz ve Türkçe kelimeler çizgiler halinde karşımıza çıkmaktadır. Bu, imparatorluk dilidir, merkezde de yerli ve mahalli olanlar yer alır. Tıpkı imparatorlukta Türk’ün yer alması gibi Bunun için Divan şiirinde yerleşme hareketinin geçmişi çok eskiye dayanmaktadır.*” şeklinde ifade eder ve daha önce Avşar’ın da vurguladığı; “*Buna göre Edebiyat tarihlerinde kaydedildiği gibi, mahallileşme akımını Nedim ile değil, XV. yüzyıl şairi Necatî Bey ile başlatmak kanaatimce daha doğrudur.*”⁸² hükmünü vererek açıklar ve belki de bundan sonrası için olabilecek yeni tartışmalara zemin hazırlar.

Mermer, incelemesinin son kısmında Avşar ve Köksal’a katılarak; Aydınî Visâlî’nin Türkî-i Basît’in temsilcisi olarak ele alınmasını uygun bir görüş olarak kabul etmez. Türkî-i Basît’in bir Türkçecilik akımı, Arapça ve Farsçaya karşı bir tepki ve sanat hareketi olmayıp Divan şiirinin gelişme çizgisinde mahallileşmenin önemli bir yansıması/ayrı bir görüntüsü olduğu kanaatini taşıdığını belirtir.⁸³

SONUÇ

Türkî-i Basît ibaresi Edirneli Nazmî’nin Divânı’nda yer alan bazı şiirlerin başlığında kullanılan bir adlandırmadır. Bu adlandırmadan hareketle günümüze kadar *sade Türkçe, saf Türkçe, halis Türkçe, basît Türkçe* gibi karşılıklarla kullanılmış ve *akım, cereyan, hareket, sanat, tarz, yol, çığır, kampanya, Türkçecilik, milliyetperverlik, dilde milliyetçilik* gibi ifadelerle nitelenmiştir. Adlandırması ya da niteliği ne olursa olsun Türkî-i Basît, XV. yüzyılın ikinci yarısı ve XVI. yüzyılın başlarında bazı şairler tarafından bilinçli -veya bilinçsiz- bir şekilde başlatılan dilin sadeliğini koruma hareketi

⁸¹ Ahmet Mermer, a.g.e., s. 20-21

⁸² Ahmet Mermer, a.g.e., s. 23-24

⁸³ Ahmet Mermer, a.g.e., s. 25

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

olarak değerlendirilmektedir. Bu fikrin taraftarı olan şairler, Arapça ve Farsçanın Türkçeyi kuşatmasına karşı Türk dilini savunmuşlar ve aruz vezniyle klâsik edebiyatın kurallarına bağlı fakat sade Türkçe ile şiir yazarak, yaygınlaşmaya başlayan Osmanlı yazı diline karşı bir tepki ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda sade ve terkipsiz yazılmış tüm şiirler Divan edebiyatının gelişim çizgisi içerisinde birer edebî metin olarak elbette ki bir kıymeti havîdir.

Biz bu yazımızda Türkî-i Basît'in ne olduğu ve ne olmadığını bugüne kadar söylenenler ışığında ortaya koymaya çalıştık. Dikkatli bir okuyucu bizim bu yazımızın başından itibaren Türkî-i Basît'i bu kelimelerden hiçbirleriyle birlikte kullanmadığımızı fark edecektir. *Türkî-i Basît Cereyanı/Akımı* adlandırması üzerinde tartışmayı gerektiren bir kavramdır. Akımların meydana çıkması için ortak bir duyuş ve fikir etrafında birleşmek esastır. Yazımızın başından beri çeşitli araştırmacıların görüşleri ışığında bugün elimizde olan bilgiler bizi Türkî-i Basît'in ortak bir anlayış haline gelmediği sonucuna götürüyor. Dönem tezkirelerinin hiç birinde Nazmî'nin bir akımın öncüsü ya da takipçisi olduğuna dair bir kayda rastlanmaz. Aydınî Visâlî ile Tatalı Mahremî'nin sade Türkçe ile şiir yazdıklarına dair bilgilerimiz tezkirelerin söyledikleriyle sınırlıdır. Tatalı Mahremî'ye ait tamamen Türkçe kelimelerden oluştuğu bildirilen Basît-nâme isimli eseri bugün elimizde olmadığından üzerinde yorum yapma şansımız yok. Bu tarzda yazılmış tek bir beyitten haberdarız. Visâlî'nin sade Türkçeyle yazdığı rivayet edilen şiirlerden bir mısra dahi bilinmemektedir. Edirneli Nazmî ile Türkî-i Basît arasındaki ilişki ise belki yenilik yapmak bir farklılık yaratmak vb. arayışları olarak değerlendirilebilir. Avşar'ın da belirttiği gibi; *Türkî-i Basît'i* Türkçeye çeşni getiren münferit bir girişim saymak da mümkündür.”

Türkî-i Basît'in bir akım, cereyan, hareket vb. kabul edilip edilemeyeceği, değilse bu tarzı nereye yerleştirmek gerektiği konusu üzerine yeni yaklaşımlar ve tartışmalar gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Mehmet, **Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd, İnceleme Metin**, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1975.
- ANDREWS, Walter G., **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı**, Çev., T. Güney, İletişim Yay., İstanbul 2000.
- ARAT, Reşit Rahmeti, **Türk Dilinin İnkişâfı, Makaleler, C. I**, TKAE Yay., Ankara 1987.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- ATALAY, Besim; **Divânü Lügâti't-Türk**, C. I, 3. bs., İstanbul 1984.
- ATSIZ, Nihal, "XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti", Arkadaş Basımevi, İstanbul 1934, (ayrıbasım).
- AVŞAR, Ziya, "Türkî-i Basît'i Yeniden Tartışmak", **Bilig** 18/Yaz 2001, s. 127-141.
- AVŞAR, Ziya, **Edirneli Nazmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Türkî-i Basît ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekil ve Türleri**, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1998.
- AYAN, Hüseyin, **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-Nâme**, Atatürk Üniv. Yay., Erzurum 1979.
- BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB.Yay., İstanbul 1987, C.I s. 621-623.
- BEK, Kemâl; **Metin İncelemeleriyle Sözlü Yazın Dönemi'nden Tanzimat Dönemi'ne Eski Türk Yazını**, Donkişot Yay., İstanbul 2004.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, **Divân Şiiri Antolojisi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1983.
- ÇAKIM, Burhanettin, "Türkî-i Basît Akımı", **Türk Yurdu**, S. 104, Nisan 1996, s. 49-53.
- DİLÇİN, Cem, "Divân Şiirinde Gazel", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı (Divân Şiiri)**, TDK Yay., S. 415, 416,417, Temmuz-Ağustos- Eylül 1986, s. 78, 247
- DİLÇİN, Cem; **Süheyl ü Nev-Bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük**, TDK. Yay., Ankara 1991.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet; **Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri**, İstanbul 1931.
- ERKUL, Rasih; **Eski Türk Edebiyatı**, Öğreti Yay., Ankara 2004.
- ESTERÂBÂDÎ, Aziz b. Erdeşir-i, **Bezm ü Rezm**, Tercüme: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Divân Şiiri, XV-XVI. Yüzyıllar**, Varlık Yay., İstanbul 1954.
- İPEK, Birol, "Türkçecilik Akımı ve Temsilçileri", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. XCVIII, S. 690, (Haziran 2009), s. 531-543.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- İPEKTEN, Halûk, vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988.
- İSEN, Mustafa, vd.; **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2005.
- İSEN, Mustafa, **Kühü'l_Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, TDK. Yay., Ankara 1994.
- İSEN, Mustafa, **Latîfî Tezkiresi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı**, C. I, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 319-320.
- KARAHAN Abdülkadir, **XIV. Yüzyıl Sonlarına Kadar Türk Kültür ve Edebiyatı**, İstanbul Üniv. Edb. Fak. Yay., İstanbul 1985.
- KARAMANOĞLU, Ali Fehmi **Türk Dili**, İstanbul 1978.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.
- KOMİSYON, **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 1986, C. III, s. 204, 304
- KÖKSAL, M. Fatih, "Edirneli Nazmî'nin Yayımlanmamış Türkî-i Basit Şiirleri", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Niğde 2004, s. 63-82.
- KÖKSAL, M. Fatih, "Orijinal Bir Şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına Yeni Bakışlar", **Bilig** 20/Kış 2002, s. 101-122.
- KÖKSAL, M. Fatih, **Edirneli Nazmî- Mecma'u'n-nezâ'ir (İnceleme- Tenkitli Metin)** 3 Cilt, Hacettepe Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2001.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları I**, "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri" Akçağ Yay. Ankara 2004, s. 245-280.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirlerinden Edirneli Nazmî", **Hayat Mecmuası**, V/107, 1928, s. 42-44.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dîvân-ı Türkî-i Basit**, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay. İstanbul 1986.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- KUTLU, Şemsettin, **Divân Edebiyatı Antolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983
- LATİFÎ; **Tezkiretü’ş-şu’arâ ve Tabsıra-i Nüzemâ**, Haz.: Rıdvan Canım, Atatürk Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1991.
- LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1960.
- MAZIOĞLU, Hasibe, “Divân Edebiyatında Sadeleşme Akımı”, **Türk Dili**, C. XIV (1964-1965), s. 607-612.
- MAZIOĞLU, Hasibe, “Edirneli Nazmî’nin Pend-i Attâr Çevirisi”, **Türkoloji Dergisi VII**, (Ankara 1977), s. 47-53.
- MENGİ, Mine. **Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- MERMER, Ahmet vd. **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- MERMER, Ahmet; **Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî’nin Şiirleri**, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, TDK. Yay., Ankara 1995.
- ÖZKAN, Mustafa, “Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît Hareketi”, **İlmî Araştırmalar Dergisi**, S. 5, İstanbul 1997, s. 233-245.
- ÖZKAN, Mustafa, **Tarih İçinde Türk Dili**, “Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît (Sade Türkçe) Hareketi”, Filiz Kitabevi, İstanbul 1999.
- SOYSAL, M. Orhan, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, Sevinç Matbaası, Ankara 1978.
- ŞENTÜRK, A. Atillâ, KARTAL, Ahmet; **Üniversiteler için Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Tarih Boyunca Türkçecilik Cereyanı”, **Atsız Armağanı**, İstanbul 1976, s. 421-445.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilâyet Yay., İstanbul 1981.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Türkçecilik Cereyanının Tarihi”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C. II, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s. 248-258.
- TOGAN, Zeki Velidî, **Umumî Türk Tarihine Giriş I**, İstanbul 1970.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

TÜREK, Özcan, **Dîvân Şiiri, XIII.-XVI. Yüzyıl**, Kalite Matbaası, Ankara 1976.

UNGAN, Suat, “Türkçenin Yazı Dili Oluşum Sürecinde Karşılaştığı Bazı Tutumlar”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.: 20, Nisan 2008, s. 299-316.

YAZAR, İlyas; “Ebûbekir Kânî ve Şiirinde Mahallileşme Etkisi” **İnsan Bilimleri Dergisi**, C.:4 S.:2, 2007. (www.insanbilimleri.com)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*